

ZORLA

ÇALIŞTIRMANIN DİNAMİKLERİ

DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ İNSAN HAKLARI KRİZİ

ETHR

DOĞU TÜRKİSTAN İNSAN HAKLARI İZLEME DERNEĞİ

شەرقىي تۈركىستان ئىنسان ھەقلىرى كۆزىتىش جەمئىيىتى

EAST TURKISTAN HUMAN RIGHTS WATCH ASSOCIATION

مرصد تركستان الشرقية لحقوق الإنسان

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Abdulahad
UDUN

HAZIRLAYAN
Vildan
KADIOĞLU SARIYAŞAR

SON OKUMA
Yusuf
TUSUN

EDİTÖR
Vildan
KADIOĞLU SARIYAŞAR

TASARIM
Selin
VATANDAŞ

YAYINLAYAN

 ETHR

Giriş

Zorla çalıştırma, insan emeğinin tehdit, baskı veya zor kullanımı yoluyla rızaya dayanmaksızın sömürülmesini ifade eden ciddi bir insan hakları ihlalidir. Tarih boyunca farklı biçimlerde karşımıza çıkan bu uygulama, antik kölelik sistemlerinden modern kölelik pratiklerine kadar geniş bir yelpazede varlığını sürdürmüştür. Günümüzde zorla çalıştırma, insan ticareti, borç esareti, ticari cinsel sömürü ve çocuk işçiliği gibi farklı formlarda karşımıza çıkmakta, özellikle savunmasız grupları hedef almaktadır. Bu tür uygulamalar yalnızca bireylerin temel haklarını ihlal etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal adalet ve ekonomik eşitlik ilkelerini de derinden sarsar. Zorla çalıştırma, küresel bir sorun olarak varlığını sürdürürken, devletler ve uluslararası kuruluşlar bu sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik kapsamlı önlemler geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak, bu çabaların etkin bir şekilde sonuçlanabilmesi için güçlü bir farkındalık, yasal bağlamda ciddi düzenlemeler ve uluslararası iş birliğini gerekli kılmaktadır.

Bu rapor, zorla çalıştırma olgusunu derinlemesine ele almayı hedefleyen kapsamlı bir çalışma olup Çin'in Doğu Türkistan'daki başat rolüne odaklanmakta ve bölgedeki zorla çalıştırma uygulamalarını çok boyutlu bir çerçevede incelemektedir. Aynı zamanda, bu rapor, Türkiye kamuoyunu hem küresel bağlamda zorla çalıştırma meselesi hem de Doğu Türkistan'da yaşananlar hakkında bilgilendirmeyi ve bir farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir.

Rapor, üç ana aşama üzerinden yapılandırılmıştır. İlk bölümde, kavramsal bir temel oluşturmak amacıyla zorla çalıştırma kavramının tarihsel arka planı incelenmekte ve bu bağlamda temel tanımlar ve kavramlar net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Bu aşama, tarih boyunca kölelik, serflik ve modern kölelik biçimlerini ele alarak günümüz zorla çalıştırma uygulamalarının kökenlerini anlamayı hedefler.

İkinci bölümde, uluslararası yasal standartların analizi yapılmakta, ilgili yasal çerçeveler incelenmekte ve bu standartlar mevcut insan hakları ilkeleriyle karşılaştırılmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi küresel aktörlerin zorla çalıştırmaya karşı geliştirdiği yasal mekanizmalar, bölgesel ve küresel bağlamda değerlendirilmektedir. Bu analiz, mevcut durumun uluslararası normlara uygunluğunu sorgularken, iyileştirilmesi gereken noktaları da ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türkiye'de zorla çalıştırmaya yönelik yasal düzenlemeler ve uygulamalar ele alınarak, Türkiye'deki hukuki bağlamın değerlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda hem Türkiye'deki yasal düzenlemelerle hem de uluslararası insan hakları standartları ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, Çin'in politika yaklaşımı derinlemesine incelenmekte, Doğu Türkistan'da zorla çalıştırma mekanizmalarının işleyişi analiz edilmekte ve bu bağlamdaki insan hakları ihlalleri belgelenmektedir. Bu aşama, aynı zamanda gelecekteki araştırmalara ve politika önerilerine zemin oluşturacak şekilde tasarlanmıştır.

Bu çalışma, uluslararası insan hakları perspektifiyle uyumlu bir şekilde, zorla çalıştırma olgusunu hem tarihsel hem de güncel bağlamlarıyla ele almakta ve Doğu Türkistan'da yaşanan trajediyi belgeleyerek farkındalık yaratmayı ve Türkiye kamuoyuna zorla çalıştırma olgusuna dair kapsamlı bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır. Raporda izlenen bu sistematik yaklaşım, konunun çok boyutlu yapısını anlamak ve çözüm yolları geliştirmek için kapsamlı bir zemin sunmayı amaçlamaktadır.

ZORLA ÇALIŞTIRMANIN TARİHSEL VE KAVRAMSAL ANALİZİ

SAYFA

6

1.1.

Zorla Çalıştırma Uygulamalarına İlişkin Tarihsel Arka Plan

SAYFA

8

1.2.

Kavramsal Çerçevede Zorla Çalıştırmanın Tarihsel Dönüşümü

SAYFA

9

1.3.

Zorla Çalıştırma, Türleri ve Niteliği

SAYFA

11

ZORLA ÇALIŞTIRMAYA KARŞI ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKİ ÇERÇEVE

SAYFA

14

2.1.

Uluslararası Yasal Standartların Analizi ve İlgili Yasal Çerçevelerin İncelenmesi

SAYFA

16

2.2.

Zorla Çalıştırma ile Mücadelede Uluslararası Yaklaşımlar

SAYFA

18

2.3.

Türkiye'de Zorla Çalıştırmaya Yönelik Yasal Çerçeve

SAYFA

19

ÇİN'İN DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ POLİTİKALARI VE ZORLA ÇALIŞTIRMA MEKANİZMALARI

SAYFA

22

3.1.

Çin'in Doğu Türkistan
Üzerindeki Politik
Yaklaşımı

SAYFA

24

3.2.

Zorla
Çalıştırma
Hususu

SAYFA

28

3.3.

Çin'in Zorla Çalıştırma
Politikalarına Karşı
Uluslararası Tepkiler

SAYFA

29

3.4.

Zorla Çalıştırma
Mekanizmaları
ve Analizi

SAYFA

30

ZORLA ÇALIŞTIRMANIN TARİHSEL VE KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1.

Zorla Çalıştırma Uygulamalarına İlişkin Tarihsel Arka Plan

1.2.

Kavramsal Çerçeve Zorla Çalıştırmanın Tarihsel Dönüşümü

▶ 1.2.1.

Klasik Kölelik Kurumu

▶ 1.2.2.

"Modern Kölelik"

1.3.

Zorla Çalıştırma, Türleri ve Niteliği

ZORLA ÇALIŞTIRMANIN TARİHSEL VE KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1.

ZORLA ÇALIŞTIRMA UYGULAMALARINA İLİŞKİN TARİHSEL ARKA PLAN

Zorla çalışma, insanlık tarihinin ekonomik, sosyal ve politik düzenlerinde belirleyici bir yere sahip olmuş, farklı dönemlerde çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan bir olgudur. Tarihsel süreç boyunca, zorla çalışma uygulamaları, insan emeğinin kontrolü ve sömürüsü üzerinden toplumların güç ve servet dengesini şekillendirmiştir. Bu süreçte, kölelikten serfliğe, Sanayi Devrimindeki işçi sömürsünden modern çağdaki insan kaçakçılığına kadar geniş bir yelpazede farklı pratikler ortaya çıkmıştır.

Antik dönemlerde zorla çalışma, çoğunlukla kölelik yoluyla kurumsallaşmıştır. Özellikle Eski Mısır gibi uygarlıklarda, savaş esirleri ve borçlu köleler toplumun üretim sür eçlerinin ana unsurlarını oluşturmuştur. Kerev, Eski Mısır'da köleliğin, büyük anıtsal projelerin gerçekleştirilmesinde nasıl kritik bir rol oynadığını ve devletin bu emeği organize etmekteki başarısının politik otoritesini güçlendirdiğini vurgular.¹ Bu dönemde köleler, sadece ekonomik katkılarıyla değil, aynı zamanda toplumun güç yapısını temsil eden semboller olarak da değerlendirilmiştir.

Antik dünyada kölelik sadece ekonomik bir düzenleme değil, aynı zamanda bir kimliksizleştirme mekanizmasıydı. Patterson, köleliğin bireyleri toplumsal bağlarından kopardığını ve onları "sosyal ölüm" durumuna sürüklediğini ifade etmektedir.²

Orta Çağ'da Avrupa'daki zorla çalışma uygulamaları, kölelikten serfliğe doğru bir dönüşüm geçirdi. Roma İmparatorluğu'nda devlet tarafından feodal çiftçilere kiralanılan topraklarda, çok sayıda köle çalıştırılarak pazara dönük üretim yapıldığı bir ekonomik düzen vardı.³ Feodal sistem, emeğin kontrolünü toprak sahipliği ve yerel otoriteler aracılığıyla sağlamıştır. Serfler, hukuken köle sayılmasalar

da yaşamlarını ve üretimlerini toprak ağalarının hizmetine adanmıştı.

Kantorowicz, bu dönemde siyasi ve dini yapıların, serflerin emeğini meşrulaştırmada nasıl bir rol oynadığını açıklar.⁴ Feodal toplumun dini temelli otorite sistemi, serflik uygulamalarının kabul edilmesini kolaylaştırmış ve emeğin sömürsünü daha az sorgulanır hale getirmiştir.

Sanayi Devrimi, zorla çalıştırmanın biçim değiştirdiği ve yeni bir boyut kazandığı bir dönemdir. Hobsbawm, bu dönemde büyük işçi sınıflarının ortaya çıktığını ve bu sınıfların fabrikalarda düşük ücretlerle çalıştırıldığını belirtir.⁵ Zorla çalışma, açık baskıdan ziyade ekonomik zorunluluklarla devam etmiş, bireyler hayatta kalabilmek için emeğini satmaya zorlanmıştır.

Emeğin sömürüsü, modern dünyada daha sofistike yöntemlerle devam etmekte; ekonomik sistem ise bu tür sömürü mekanizmalarının oluşmasına ve sürdürülmesine zemin hazırlamaktadır.

Modern dönemde, zorla çalışma uygulamaları daha karmaşık bir hal almıştır. Yasal kölelik sona ermiş olsa

1 Kerev, E. "Ancient Egyptian Slavery." In *The Palgrave Handbook of Global Slavery Throughout History*, edited by Damian Alan Pargas and Felicia Roşu, 41–66. Palgrave Macmillan, 2023.

2 Patterson, Orlando. *Slavery and Social Death: A Comparative Study*. Harvard University Press, 1982.

3 Poggi, Gianfranco. *Modern Devletin Gelişimi*. Translated by Şule Kut and Binnaz Toprak. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

4 Kantorowicz, Ernst H. *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*. Princeton University Press, 2016.

5 Hobsbawm, Eric J. *The Age of Revolution: 1789-1848*. Vintage Books, 1996.

Fotoğraf: https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_4091744

da insan kaçakçılığı, borç esareti ve zorla çalıştırma gibi pratikler, özellikle küresel ekonomi içinde yeniden şekillenmiştir. Bales, modern köleliğin, küreselleşen dünyanın ekonomik dinamikleri içinde düşük maliyetli emek ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yeniden doğduğunu vurgular.⁶

Dünyada, milyonlarca insan günümüzde hâlâ düşük ücretli ve insanlık dışı koşullarda çalıştırılmaktadır. Patterson, bu tür modern kölelik biçimlerinin, geçmişteki zorla çalıştırma uygulamalarının bir devamı olduğunu ve sosyal ölüm kavramının günümüzde de geçerli olduğunu ifade eder.⁷

Zorla çalıştırma uygulamaları, tarih boyunca insan toplumlarının ekonomik ve sosyal yapısında sürekli bir yer edinmiştir. Antik dönemlerden modern döneme kadar değişen biçimlerine rağmen, bu uygulamaların temelinde bireylerin emeği üzerindeki kontrol ve bu emeğin sömürüsünün yattığı görülmektedir. Damian Alan Pargas ve Felicia Roşu tarafından derlenen tarihsel çalışmalar, zorla çalıştırma uygulamalarının evrimini anlamak ve günümüzdeki yansımalarını çözümlemek açısından önemli bir kaynak sunmaktadır.⁸ Bu tarihsel perspektif, günümüzdeki eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin kökenlerini anlamak için kritik bir zemin oluşturmaktadır.

1.2.

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE ZORLA ÇALIŞTIRMANIN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Zorla çalıştırma meselesini ele alırken, tarihsel bağlamda kökenlerinin kölelik müessesesine dayandığını görmek, hukuki arka planı daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Kölelik, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılarak zorla çalıştırıldığı, ekonomik ve sosyal düzenlerin ayrılmaz bir parçası olarak tarih boyunca varlık göstermiştir. Zorla çalıştırma, kölelikten farklı olarak bireyin mülkiyet altına alınmasını içermese de bireyin rızası olmaksızın emeğinin kontrol edilmesi ve sömürülmesi gibi ortak noktalar taşır. Hukuki bağlamda ise, zorla çalıştırmanın modern düzenlemelerinin köklerini kölelik karşıtı uluslararası sözleşmelerde ve düzenlemelerde bulabiliriz. Bu nedenle, kavramın hukuki bağlamda tarihsel serüvenini kölelik üzerinden başlatarak, modern uluslararası normlar çerçevesinde günümüzde nasıl bir biçim aldığına incelemek mümkün olacaktır.

1.2.1.

KLASİK KÖLELİK KURUMU

Kavramsal olarak kölelik, uluslararası düzeyde ilk defa 1926 yılında imzalanan, özellikle köle ticaretini ortadan kaldırmayı amaçlayan Kölelik Sözleşmesi'nde tanımlanmıştır. Bu anlaşmadaki tanıma göre kölelik: "üzerinde mülkiyet hakkına bağlı yetkilerden herhangi biri ya da tümü uygulanan bir kişinin statüsü ya da durumu"dur.⁹ Başka bir deyişle, insanın sahip olması gereken hürriyet hakkından yoksun bırakılarak başkasının malı sayılması durumudur.¹⁰

Kölelik kurumunun kaldırılması, ancak uzun mücadeleler sonucunda gerçekleştirilebilmiştir. Fransız İhtilali'nin etkisiyle ilk olarak 1794'te Fransa'da köle ticareti yasaklanmış, ardından 1807'de Birleşik Krallık'a bağlı her yerde köle ticareti yasaklanmış; 1833'te ise Birleşik Krallık, yönetimi altındaki tüm ülkelerde kölelerin azat edilmesini kararlaştırmış ve bunu 1848'de Fransa, 1858'de Portekiz, 1863'te Hollanda takip etmiştir. ABD'de ise Kuzey-Güney savaşlarından sonra 1865 yılında kölelik ortadan kaldırılmıştır.¹¹

Uluslararası düzeyde ise köleliğin kaldırılmasına ilişkin ilk belge 1815 yılında Viyana Kongresi sonucunda ortaya

6 Bales, Kevin. *Disposable People: New Slavery in the Global Economy*. University of California Press, 1999.

7 Patterson, Orlando. "Freedom in the Making of Western Culture." In *The Cultural Matrix: Understanding Black Youth*, edited by Orlando Patterson and Ethan Fosse. Harvard University Press, 2015.

8 Pargas, Damian Alan, and Felicia Roşu, eds. *The Palgrave Handbook of Global Slavery Throughout History*. Palgrave Macmillan, 2023.

9 Jean Allain, Robin Hickey, "Property and the Definition of Slavery," *International and Comparative Law Quarterly*, 61, no. 4 (2012), 916, https://www.researchgate.net/publication/286456269_Property_Law_and_the_Definition_of_Slavery#fullTextFileContent;Slavery_Convention_Article_1_Erişim_tarihi_Nisan_4_2022_, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/slavery-convention>.

10 Zülfiye Zeynep Bakır, Modern Kölelik (İNSAMER, Araştırma 19-Uluslararası Hukuk, Ağustos 2016), 2; Gülnihal Bozkurt, "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38, no. 1 (1981), 65.

11 Akyılmaz, "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi," 216.

Fotoğraf: Üretim ve İnşaat Kolordusu çorak arazileri geri canlandırmak için çalışıyor.

Kaynak: http://www.wenming.cn/specials/100/px/202108/120210811_6140098.shtm

çıkmıştır. Başını Birleşik Krallık ve Fransa'nın çektiği bu kongrede dokuz devlet köle ticaretinin derhal bastırılmasını konu alan bildiriye imza atmış ve bu bildiri köleliğin yasaklanması konusundaki ilk çok taraflı anlaşma olarak tarihe geçmiştir.¹²

Uluslararası düzeyde ilk adım olarak nitelendirilen bu bildiriye iki veya çok taraflı sözleşmeler takip etmiş ve 1957 yılına gelindiğinde bu kurumun kaldırılmasına ilişkin uluslararası belgelerin sayısı 300'e ulaşmıştır. Bu sözleşmeler arasında önemli bir yere sahip olan ve 1926'da Milletler Cemiyeti bünyesinde Cenevre'de kabul edilen Kölelik Sözleşmesi olsa da köleliğin kesin bir dille yasaklanması ancak uluslararası insan hakları hukukunun ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Bununla birlikte kölelik tamamen yasaklanmış ve hiçbir istisna öngörülmemiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi bu yasağın hiçbir şekilde ihlal edilemeyeceğini belirtmiş, bu yasağın jus cogens kategorisinde değerlendirilmiştir.¹³

Köleliğin kesin olarak yasaklandığı çok sayıda anlaşma ve metin uluslararası hukukta kabul görebilen köleliğin jus cogens kategorisindeki yeri daha sağlam bir zemine oturtulmuştur. 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 4. maddesine göre "Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlü şekliyle yasaktır." Bununla beraber 1950'de kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 4/1. maddesinde de "Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz" ifadesine yer verilerek kölelik yasağı mutlak olarak getirilmiştir. Bu yasağın mutlak hak olup, sınırlandırılması veya daraltılması mümkün değildir. Sözleşme kapsamında kölelik yasağı bakımından derogasyon yasağı bulunmaktadır.¹⁴

AİHS 4/2. maddesinde "Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz." ifadesine yer verilerek aşağıda ayrıntılı açıklaması bulunan modern kölelik biçimlerinden olan zorla çalıştırma kesin olarak yasaklanmıştır. Birleşmiş Milletler Hukuk Komisyonu'nun anlaşma taslaklarına ilişkin hazırladığı şerhlerde kölelik ve köle ticareti yasağı jus cogens kategorisinde ele alınmıştır.¹⁵

1.2.2.

"MODERN KÖLELİK"

Klasik anlamda köleliği ortadan kaldırmaya yönelik atılan tüm önemli adımlara rağmen kölelik bütünüyle ortadan kalkmamış, aksine köleliğin kapsamı zaman içerisinde genişlemiştir. Mülkiyet ilişkisine dayalı klasik anlamda kölelik, varlığını insan ticareti, borç esareti, seks köleliği, çocukların sömürülmesi gibi durumlarla devam ettirmektedir.¹⁶

Devletler, modern köleliğin tanımını daha çok zorla çalıştırma, insan ticareti, borç esareti, zorla evlilik gibi modern kölelik türleri üzerinden yapmaya çalışmıştır. Bunları ve daha fazla unsuru da barındıran şemsiye kavram olarak modern köleliğin tanımını Walk Free Foundation (WFF) Küresel Kölelik Endeksi¹⁷ 2018 raporunda "bir kişinin tehdit, şiddet, baskı, gücün kötüye kullanılması veya aldatma nedeniyle reddedemeyeceği veya terk edemeyeceği sömürü durumları" olarak tanımlamıştır.¹⁸

12 Mehmet Semih Gemalmaz, Devlet, Birey Özgürlük, 3. bs. (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2015), 617.

13 Duymaz, "Modern Kölelik: Avrupa Konseyi Hukukunda Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasakları Üzerine Bir İnceleme," 68, 69; Inter-American Court of Human Rights Case of Aloboetoe et al. v. Suriname 10 Eylül 1993 para. 57; Inter-American Court Of Human Rights Case Of The Hacienda Brasil Verde Workers V. Brazil 20 Ekim 2016 para. 249; Inter-American Court of Human Rights Case of the "Las Dos Erres" Massacre v. Guatemala 24 Kasım 2009 para. 140; Inter-American Court Of Human Rights Advisory Opinion Oc-18/03 17 Eylül 2003, Requested By The United Mexican States para. 72; David Weissbrodt and Anti-Slavery International, Abolishing Slavery and its Contemporary Forms (New York and Geneva: United Nations, 2002), 3. Erişim Tarihi Eylül 8, 2022, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/slaveryen.pdf>; Gay J. McDougall, Contemporary Forms Of Slavery Systematic Rape, Sexual Slavery And Slaverylike Practices During Armed Conflict Final Report (United Nations, 22.06.1998), s. 9, para. 28. Erişim Tarihi Eylül 8, 2022, <https://digitallibrary.un.org/record/257682#-record-files-collapse-header>; United Nations, Report of the International Law Commission Seventy-first session (29 April-7 June and 8 July-9 August 2019), (New York: United Nations, 2019), 206 Erişim Tarihi Eylül, 7 2022 https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_74_10.pdf.

14 Ulaş Karan, "Kölelik, Kulluk, Zorla Çalıştırma Ve Zorunlu Çalışma Yasağı: Anayasa Ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Karşılaştırmalı Analiz," Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 67, no. 2 (2018), 418, Erişim Tarihi Eylül 8, 2022, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/621190>; Ali Bal, "Kölelik, Zorla Çalıştırma ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk ve AİHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi," 62.

15 Ali Bal, "Kölelik, Zorla Çalıştırma ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk ve AİHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi," Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, no. 2 (2019), 61; United Nations International Law Commission, Draft Articles On The Law Of Treaties With Commentaries 1996. (2005), s. 261, Erişim Tarihi Eylül 7, 2022, [Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries, 1966.](https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_treaties.html)

16 Mehmet Atilla Güler, "Modern Kölelik ve Modern Köleliğin Görünümleri," İş ve Hayat Dergisi, 1, no. 2 (2015), 24; Duymaz, "Modern Kölelik: Avrupa Konseyi Hukukunda Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasakları Üzerine Bir İnceleme," 69; Bakır, Modern Kölelik, 4-5; Andrew Crane, "Modern Slavery As A Management Practice: Exploring The Conditions and Capabilities For Human Exploitation," Academy of Management Review 38, no. 1 (2013): 50.

17 Global Slavery Index 2018.

18 Walk Free Foundation, The Global Slavery Index 2018 (The Minderoo Foundation Pty Ltd., 2018), 7, Erişim tarihi Nisan 4, 2022, <https://www.globalslaveryindex.org/resources/downloads/>.

Modern köleliğin, daha çok uygulanış tarzıyla kendini gösterdiğini iddia etmek mümkündür. Bu uygulanış tarzları modern köleliğin görünümünü yani bir nevi modern kölelik biçimlerini ortaya koymaktadır. Bir kişinin tehdit, şiddet, baskı, gücün kötüye kullanılması veya aldatma nedeniyle reddedemeyeceği veya terk edemeyeceği sömürü durumlarının hepsi modern kölelik biçimleri olarak sayılabilir.¹⁹

Bu noktada bahsi geçen biçimleri ve özelliklerini eksiksiz bir biçimde listelemek zor olsa da birtakım çalışmalardan yola çıkarak modern köleliğin temel biçimlerine dair fikir edinmek mümkün görünmektedir.

Modern kölelik biçimlerini Kevin Bales; menkul kölelik, borç esareti ve sözleşmeli kölelik olarak üç kategoride incelerken, K.David Androff; mülkiyete dayalı kölelik, borç esareti, sözleşmeye dayalı kölelik, devlet köleliği, yerel esaret ve dinsel kölelik olarak altı farklı kategoride değerlendirmektedir.²⁰

WFF ise modern köleliğin görünümünden insan ticareti, zorla çalıştırma, kölelik ve kölelik benzeri uygulamalar, borç esareti, zorla veya köleleştirilerek evlilik, çocuk sömürüsü ve satışı olarak altı görünümüne vurgu yapmaktadır.²¹

Global Estimates of Modern Slavery raporunda, modern kölelik geniş bir şemsiye terim olarak ele alınmakta ve zorla çalıştırma, zorla evlendirme, insan ticareti ve köleliğe benzer uygulamaları kapsadığı belirtilmektedir. Bu raporda zorla çalıştırma, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 29 No'lu Sözleşmesi'ne dayanarak, ceza tehdidi altında veya gönüllü rıza olmaksızın yapılan işler olarak tanımlanır.²² Ayrıca, çocukların zorla çalıştırılması ve devlet kaynaklı zorunlu çalışma gibi farklı biçimlerin de bu kavramın alt başlıkları arasında yer aldığı vurgulanır.²³ Özel sektörde ise ticari cinsel sömürü ve borç esareti gibi uygulamalar dikkat çekmektedir.²⁴ Rapor, zorla evlendirme kavramını da fiziksel, duygusal veya finansal baskı altında gerçekleşen ve tarafların rızasının bulunmadığı evlilikler olarak tanımlamaktadır. Çocuk evliliği, bireylerin tam ve bilinçli rıza gösteremediği bir durum olarak zorla evlilik kapsamında değerlendirilir.²⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Avrupa Konseyi Hukukuna bakıldığında ise bu modern kölelik biçimlerinden insan ticareti ve zorla çalıştırmanın ön plana çıktığı gözlemlenecektir.²⁶

1.3. ZORLA ÇALIŞTIRMA, TÜRLERİ VE NİTELİĞİ

Zorla çalıştırma, uluslararası hukuk ve insan hakları literatüründe, bireylerin rızaları dışında, genellikle tehdit veya zorlama yoluyla emeğinin sömürüldüğü durumları tanımlamak için kullanılan ve modern kölelik çatısı altında kendisine yer bulan temel bir kavramdır. Bu olgu, farklı kaynaklarda çeşitli açılardan ele alınmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Guidelines Concerning the Measurement of Forced Labour başlıklı raporu, zorla çalıştırmayı hem kavramsal hem de operasyonel düzeyde incelemektedir. Bu rehberde, zorla çalıştırma, bireyin tehditler veya cezalar altında, gönüllü rıza göstermeksizin gerçekleştirdiği işler olarak tanımlanmıştır.²⁷ Rehber, zorla çalıştırmanın iki temel unsuruna dikkat çeker: gönülsüz çalışma ve zorlama. Gönülsüz çalışma, bireyin özgür iradesi olmadan yaptığı işleri ifade ederken, zorlama; bireyin işi reddetmesini veya bırakmasını engelleyen yöntemler olarak tanımlanır.²⁸

Ayrıca rehber, zorla çalıştırmanın devlet tarafından dayatılan işler, özel sektör sömürüsü (örneğin borç esareti veya ticari cinsel sömürü) gibi farklı türlerini detaylandırır.²⁹ Devlet tarafından zorla çalıştırma, siyasi baskı, ekonomik kalkınma veya ayrımcı uygulamalar için dayatılan işleri içerir. Özel sektörde zorla çalıştırma ise, ticari cinsel sömürü, borç esareti ve benzeri zorlayıcı uygulamaları kapsamaktadır.³⁰

Çocukların zorla çalıştırılması, bu kapsamda, en kötü çocuk işçiliği biçimlerinden biri olarak özel bir önem taşır.³¹ Rehber ayrıca, zorla çalıştırmanın ölçümüne yönelik stratejiler geliştirirken savunmasız gruplar üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir.³²

19 WFF, Global Slavery Index 2018, 140-141.

20 Güler, "Modern Kölelik ve Modern Köleliğin Görünümleri," 32-33; David K. Androff, "The Problem of Contemporary Slavery: an International Human Rights Challenge for Social Work," International Social Work 65, no. 2 (2010): 214-215 (Aktaran: Güler, "Modern Kölelik ve Modern Köleliğin Görünümleri," 32-33).

21 WFF, Global Slavery Index 2018, 140-141.

22 Global Estimates of Modern Slavery, 2022, 2.

23 Ibid, 13.

24 Ibid., 14.

25 Ibid., 15.

26 Duymaz, "Modern Kölelik: Avrupa Konseyi Hukukunda Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasakları Üzerine Bir İnceleme," 82. Duymaz, çalışmada yargı kararlarına genişçe yer vermiştir. Bunlara örnek olarak İnsan Ticareti ile ilgili; AİHM, Rantsev v. Kıbrıs ve Rusya, No: 25965/04, 7 Ocak 2010; Zorla Çalıştırma konusunda da AİHM, Siliadin v. Fransa, No:73316/01, 26 Temmuz 2005 kararları örnek verilebilir.

27 International Labour Organization, *Guidelines Concerning the Measurement of Forced Labour, 20th International Conference of Labour Statisticians, Geneva, October 2018, 5.*

28 Ibid., 5.

29 Ibid., 3.

30 Ibid., 4.

31 Ibid., 3.

32 Ibid., 8.

Öte yandan Görülmesi Zor, Sayılması Daha Zor: Zorla Çalıştırma Anketleri El Kitabı (Hard to See, Harder to Count: Handbook on Forced Labour Surveys) kılavuzu, zorla çalıştırmanın araştırılması ve ölçülmesine dair daha spesifik bir yaklaşım sunar. Kılavuz, zorla çalıştırmanın kategorize edilmesi için "devlet kaynaklı olmayan zorla çalıştırma" gibi yeni bir kavram sunar ve bu durumun genellikle bireylerin rızasına aykırı ekonomik ve sosyal koşullardan kaynaklandığını belirtir.³³

Zorla çalıştırma kavramı, daha önce de bahsedildiği gibi Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi'nde³⁴ "herhangi bir kişinin ceza tehdidi altında ve bu kişinin tam isteği olmadan mecbur edildiği tüm iş veya

hizmetler" olarak tanımlanmıştır. Ceza tehdidi olmamasına rağmen ceza tehdidinde eşdeğer uygulamalar da zorla çalıştırma kapsamında değerlendirilmektedir.³⁵

Zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma kavramlarına ilişkin tanımlamayı 29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi'ne atıfla tanımlayan AİHM, bahsi geçen "cezanın" fiziksel şiddet veya kısıtlamaya varabileceği gibi yasa dışı çalışan mağdurları polise veya göç idaresi yetkililerine ihbar etmekle tehdit etmek gibi psikolojik bir mahiyette ve daha örtülü biçimlerde olabileceğini kararında açıkça vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle Mahkeme'ye göre "ceza" kavramı geniş yorumlanmalıdır ve "cezanın" fiziksel şiddet veya zorlama gibi kişilerin polise ve diğer kamu makamlarına şikayet

33 Yun Gao and Javier Varela, *Hard to See, Harder to Count: Handbook on Forced Labour Surveys*, 2024, 169.

34 Cebri veya Mecburi Çalıştırma Hakkında Sözleşme, RG. 23.06.1998, S.23381.

35 ILO, *The cost of Coercion*, (International Labour Conference, 98th Session 2009, Report I(B)), (Geneva: ILO, 2009), 5-6 (para. 24), Erişim tarihi Eylül 8, 2022, https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_106268.pdf.

edilme ile tehdit gibi psikolojik mahiyette olabilmesi mümkündür.³⁶ Bu duruma AİHM'in Siliadin v. Fransa kararı³⁷ örnek olarak verilebilir.

AİHS'nin kölelik, kulluk, zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma yasağını düzenleyen 4. maddesi şu şekilde kaleme alınmıştır:

1. Hiç kimse köle veya kul olarak tutulmayacaktır.
2. Hiç kimseden zorla çalıştırılması veya zorunlu çalışması talep edilmeyecektir.

Bu maddenin amacı doğrultusunda aşağıdaki haller "zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma" sayılmayacaktır:

- a. Bu Sözleşme'nin 5. maddesi hükümlerine uygun olarak gerçekleştirilen bir tutulmanın olağan seyri içinde veya bu tür bir tutulma durumundan şartlı olarak saliverilme sonucunda saliverilme süresi içinde yerine getirilmesi mecbur tutulacak herhangi bir çalışma;
- b. Askeri nitelikte herhangi bir hizmet veya vicdani reddi meşru sayan ülkelerde zorunlu askerlik yerine getirilmesi istenen diğer bir hizmet;
- c. Toplumun hayat veya refahını tehdit eden olağanüstü hal durumunda veya afet hallerinde yerine getirilmesi mecbur tutulacak herhangi bir hizmet;
- d. Normal yurttaşlık yükümlülüklerinin bir parçasını oluşturan herhangi bir çalışma veya hizmet."

AİHS'nin 4. maddesinde yer alan dört kavramın ortak noktası kişinin rızası dışında bir başka kişi için çalışmak zorunda bırakılması haline gönderme yapmasıdır. Maddede belirtilen kavramlara dair herhangi bir tanıma yer verilmemiştir. Tanımlar AİHM tarafından ve çoğunlukla aynı konuda hüküm içeren başka uluslararası sözleşmelerden esinlenerek yapılmıştır ve somutlaştırılmaya çalışılmıştır.³⁸

Zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma, maddi veya manevi baskı ile kişinin rızası olmaksızın yaptırılan çalışmalardır. Zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma Esaretin Men'i Hakkında Mukavelename, Zorla ve Zorunlu Çalıştırmaya Dair 29 sayılı ILO sözleşmesi, Zorla ve Zorunlu Çalıştırmanın Yasaklanmasına Dair 105 sayılı ILO Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklara Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı gibi çok sayıda uluslararası belgede yasaklanmıştır. Zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma yasağı AİHS'de iş yaşamına dair doğrudan bir hakka yer veren örgütlenme özgürlüğü ile birlikte iki maddeden birisidir ve medeni ve siyasi hakları ekonomik ve sosyal hakları birbirine yakınlaştıran bir hak olarak görülmektedir.³⁹

Zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma kavramları, kölelik ve kulluk kavramları gibi kişinin statüsüne veya durumuna gönderme yapmamaktadır. Bu kavramlar çoğunlukla geçici ve arzi nitelikli olarak yapılan çalışmanın veya yerine getirilen hizmetin gönüllü olarak yapılmaması veya yerine getirilmemesine gönderme yapmaktadır.⁴⁰

Sözleşme'nin 4. maddesi ile ilgili, bugüne kadar ortaya çıkmış içtihatlar büyük ölçüde zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma ile ilgilidir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma ile ilgili içtihatlarına bakıldığında, ilk önce bu kavramların gündeme gelebilmesi için söz konusu çalışmanın veya hizmetin kişinin "rızasına aykırı" olarak gerçekleştirilmesi ve yükümlü tutulan çalışma veya hizmetin "haksız veya baskıcı" olması ya da çalışmanın veya hizmetin kendisinin söz konusu kişi için "kaçınılmaz bir zorluk" içermesi biçiminde iki koşulun gerçekleşmesi beklenmiştir.⁴¹ Ancak AİHM ilk koşul olan "rıza" koşulunun göreceli olmasından hareketle somut olayın tüm özelliklerini dikkate alan bir yaklaşım benimsemiştir.⁴²

AİHM, bir çalışma veya hizmetin zorunlu çalışma kapsamına girip girmediğinin belirlenmesinde 4. maddenin başlıca amaçlarının ışığında somut olayın bütün koşullarının dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir.⁴³

36 C.N. ve V. v Fransa, No: 67724/09, 11 Ekim 2012, para. 77.

37 Siliadin v. Fransa, No: 73316/01, 26 Temmuz 2005.

Başvuruya konu olayda ücretsiz çalıştırılan başvurucuya yönelik ceza tehdidi olmamasına rağmen başvurucunun ikamet izni bulunmadan yabancı ülkede bulunması, yakalanma korkusu sebebiyle Mahkeme durumu ceza tehdidi olarak nitelendirmiş ve zorla çalışma olduğuna hükmetmiştir.

38 Emine Eylem Aksoy, "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 4. Maddesi: Kölelik, Kulluk, Zorla Çalıştırma ve Zorunlu Çalışma Yasağı", Av. Dr. Şükrü Alpaslan Armağanı, İstanbul Barosu, Türk Ceza Hukuku Derneği, İstanbul, 2007, s. 116.

39 Virginia Mantouvalou, "Labour Rights in the European Convention on Human Rights: An Intellectual Justification for an Integrated Approach to Interpretation", Human Rights Law Review, Volume 13, No. 3, 2013, s. 532, 537.

40 P. Van Dijk, G.J.H. Van Hoof, Arjen Van Rijn, Leo Zwaak, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Intersentia, Antwerpen, Oxford, 2006, s. 444.

41 AİHK, X v. the Federal Republic of Germany, (admissibility), Appl. No. 4653/70, 01.04.1974.

42 AİHM, Chowdury and Others v. Greece, Appl. No. 21884/15, 30.03.2017, para 90.

43 AİHM, Van der Mussele v. Belgium, Appl. No. 8919/80, 23.11.1983, para. 37.

ZORLA ÇALIŞTIRMAYA KARŞI ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKİ ÇERÇEVE

2.1.

Uluslararası Yasal Standartların Analizi ve İlgili Yasal Çerçevelerin İncelenmesi

▶ 2.1.1.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri ve Standartları

▶ 2.1.2.

Birleşmiş Milletler (BM) Belgeleri

▶ 2.1.3.

Bölgesel İnsan Hakları Mekanizmaları

▶ 2.1.4.

Ekonomik ve Ticari Düzenlemeler

2.2.

Zorla Çalıştırma ile Mücadelede Uluslararası Yaklaşımlar

2.3.

Türkiye’de Zorla Çalıştırmaya Yönelik Yasal Çerçeve

▶ 2.3.1.

Türkiye ve Uluslararası İnsan Hakları Standartları

▶ 2.3.2.

Türkiye’deki Uygulamalar ve Adımlar

ZORLA ÇALIŞTIRMAYA KARŞI ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKİ ÇERÇEVE

2.1. ULUSLARARASI YASAL STANDARTLARIN ANALİZİ VE İLGİLİ YASAL ÇERÇEVELERİN İNCELENMESİ

Zorla çalışma, uluslararası insan hakları hukuku ile çalışma standartlarında açıkça yasaklanmıştır. Uluslararası toplum, bu insanlık dışı uygulamayı ortadan kaldırmak için çeşitli hukuki mekanizmalar ve yasal çerçeveler oluşturmuştur. Bu bölümde, öncelikle zorla çalıştırmaya ilişkin uluslararası yasal standartlar, düzenlemeler ve mekanizmalar ele alınacak; ardından, Türkiye’de bu konuda benimsenen yasal çerçeve ve politikalar değerlendirilecektir.

2.1.1. ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ (ILO) SÖZLEŞMELERİ VE STANDARTLARI

Zorla çalışma ile mücadelede en temel belgelerden biri, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) geliştirdiği sözleşmelerdir. Zorla Çalıştırma Sözleşmesi (No. 29), zorla çalıştırmayı “herhangi bir kişinin tehditle veya ceza tehdidi altında kendi isteği dışında çalıştırılması” olarak tanımlar ve taraf devletlere bu uygulamayı önlemek için politika ve uygulamalar geliştirme yükümlülüğü getirir.⁴⁴ Bu sözleşme, zorla çalıştırmanın devlet kaynaklı uygulamalar dahil olmak üzere tüm biçimlerini yasaklamayı hedefler.

Daha sonra gelen Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (No. 105), zorla çalıştırmanın politik baskı, cezalandırma yöntemi veya ekonomik kalkınma aracı olarak kullanılmasını kesin bir şekilde

yasaklar.⁴⁵ Bu sözleşmelerin yanı sıra, Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (No. 111), zorla çalıştırmayı ayrımcılık ve insanlık onuruna aykırı bir uygulama olarak değerlendirerek, bu tür uygulamalara karşı devletlerin ve toplumların sorumluluğunu vurgular.⁴⁶

ILO’nun bu sözleşmeleri, taraf devletlerin ulusal yasal çerçevelerini uyumlu hale getirmesi için bir rehber niteliğindedir. Aynı zamanda, zorla çalıştırmanın önlenmesi ve tespitiyle yönelik uluslararası iş birliğini güçlendirmeyi hedefler.

2.1.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) BELGELERİ

Birleşmiş Milletler, zorla çalıştırmaya karşı yasal çerçevenin genişletilmesinde önemli bir rol oynamıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), kölelik ve zorla çalıştırmayı açıkça yasaklayarak, herkesin özgürce seçtiği bir işte çalışma hakkına sahip olduğunu belirtir.⁴⁷ Beyanname, bu

44 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), *Zorla Çalıştırma Sözleşmesi, 1930 (No. 29)*.

45 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), *Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, 1957 (No. 105)*.

46 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), *Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, 1958 (No. 111)*.

47 Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948.

konuda evrensel bir norm ortaya koymuş ve sonraki BM belgeleri için temel oluşturmuştur.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), zorla çalıştırma ve angaryayı yasaklar, ancak zorunlu askerlik gibi istisnai durumlara izin verir.⁴⁸ Bu sözleşme, devletlerin zorla çalıştırmayı ortadan kaldırma yükümlülüğünü hukuki bir bağlama oturtur. Benzer şekilde, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, çalışma hakkını güvence altına alır ve insan onuruna uygun çalışma koşullarının sağlanmasını öngörür.⁴⁹

BM'nin bu belgeleri, uluslararası normları ve devletlerin hukuki sorumluluklarını belirlemede merkezi bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bu belgeler zorla çalıştırmanın küresel ölçekte ortadan kaldırılması için devletler arası iş birliğini teşvik etmektedir.

2.1.3.

BÖLGESEL İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI

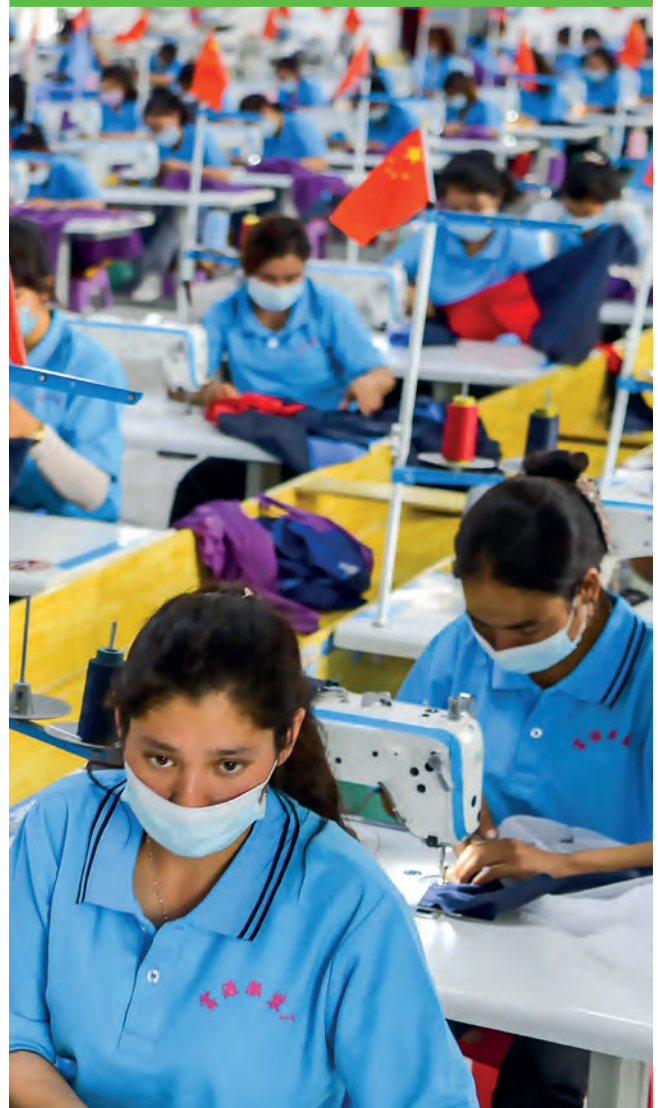
Zorla çalıştırmaya karşı bölgesel insan hakları mekanizmaları da önemli bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), zorla çalıştırmayı ve angaryayı açıkça yasaklar ve bu tür uygulamaların insan onuruyla bağdaşmadığını belirtir.⁵⁰ Bununla birlikte, zorunlu askerlik ve mahkeme kararlarına dayalı kamu hizmetleri gibi durumlar istisna olarak değerlendirilmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı, çalışanların haklarını korumayı ve iş yerinde sömürüye karşı düzenlemeler getirmeyi amaçlar.⁵¹ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi⁵² ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı⁵³ gibi diğer bölgesel belgeler de benzer yasaklar içermekte ve zorla çalıştırmaya karşı geniş bir hukuki zemin sunmaktadır.

2.1.4.

EKONOMİK VE TİCARİ DÜZENLEMELER

Ekonomik ve ticari düzenlemeler, zorla çalıştırmanın önlenmesinde tamamlayıcı bir rol oynar. İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri (BM İlkeleri, 2011), işletmelerin tedarik zincirlerinde insan haklarına saygı göstermesi gerektiğini vurgular.⁵⁴ İngiltere'nin Modern Kölelik Yasası (2015) ve

Fotoğraf: Doğu Türkistan'da "Yoksulluğu Azaltma Projesi" kapsamında bir fabrikada çalışan Uygurlar.

Kaynak: <https://www.voguebusiness.com/sustainability/eu-mandatory-due-diligence-legislation-uyghur-forced-labour-supply-chain>

Avustralya'nın Modern Kölelik Yasası (2018) gibi ulusal düzenlemeler, işletmelere zorla çalıştırmayla mücadeleyle yönelik raporlama yükümlülükleri getirmiştir.⁵⁵ Ayrıca, ABD'nin Uygarlaştırılmış Ticaret Yasası gibi düzenlemeler, zorla çalıştırmayla bağlantılı ürünlerin ithalatını yasaklayarak ticari boyutta da önlemler alınmasını sağlamaktadır.⁵⁶

Son yıllarda, devletler ve özel sektör, zorla çalıştırmaya karşı daha sıkı önlemler almaktadır. ABD ve Avrupa Birliği, zorla

48 Birleşmiş Milletler, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1966.

49 Birleşmiş Milletler, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1966.

50 Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1950.

51 Avrupa Konseyi. "Avrupa Sosyal Şartı: Sosyal ve Ekonomik Haklar." <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>.

52 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (American Convention on Human Rights), adopted November 22, 1969, entered into force July 18, 1978.

53 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (African Charter on Human and Peoples' Rights), adopted June 27, 1981, entered into force October 21, 1986.

54 Birleşmiş Milletler, İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, 2011.

55 İngiltere, *Modern Slavery Act, 2015*; Avustralya, *Modern Slavery Act, 2018*.

56 Amerika Birleşik Devletleri Gümrük ve Sınır Koruma (CBP), Uygarlaştırılmış Ticaret Yasası ve Zorla Çalıştırma Düzenlemeleri: CBP Rehberi.

Fotoğraf: Doğu Türkistan'da çalışan tekstil işçileri. Kaynak: https://m.cnr.cn/news/20160927/t20160927_523164581.shtml

çalıştırmayla üretilen ürünlere yaptırımlar uygularken, birçok ülke modern kölelikle mücadele amacıyla ulusal yasalar geliştirmiştir. Şirketlerin tedarik zincirlerini denetlemesi ve şeffaflık sağlaması ise, zorla çalıştırmayı önleme çabalarının önemli bir parçası haline gelmiştir.

Yukarıda sözü edilen ve zorla çalıştırmaya karşı oluşturulan uluslararası yasal standartlar, bireylerin temel haklarını korumak ve insanlık onuruna uygun çalışma koşullarını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Bu standartlar hem devletlerin hem de özel sektörün sorumluluklarını belirleyerek, zorla çalıştırma uygulamalarının ortadan kaldırılmasına yönelik küresel bir çerçeve sunmaktadır.

2.2.

ZORLA ÇALIŞTIRMA İLE MÜCADELEDE ULUSLARARASI YAKLAŞIMLAR

Zorla çalıştırma, modern ticaretin ve tedarik zincirlerinin insan hakları açısından en ciddi ihlallerinden biri olarak uluslararası toplumun dikkatini çekmektedir. Bu durum, uluslararası toplumun daha etkili politikalar geliştirmesini ve özel sektörden kamu otoritelerine kadar geniş bir yelpazede zorla çalıştırmanın önlenmesi için kapsamlı önlemler alınmasını zorunlu kılmaktadır.

ABD’de bu sürecin temelini 1930 tarihli Tarife Yasası (The United State *Tariff Act of 1930*) oluşturur. Bu yasanın 307. maddesi zorla çalıştırmayla üretilen malların ithalatını yasaklamaktadır ve ABD Gümrük ve Sınır Koruma (CBP) birimi tarafından uygulanmaktadır. CBP, zorla çalıştırma kanıtlandığında, ilgili malları sınırda durdurma yetkisine sahiptir. 2022 yılında yürürlüğe giren Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası (Uyghur Forced Labor Prevention Act), bu düzenlemeyi daha da ileriye taşımış ve özellikle Çin’in Doğu Türkistan bölgesinde zorla çalıştırılan Uygur Türkleriyle bağlantılı ürünlere odaklanmıştır.⁵⁷ Bu yasa, Çin’den ithal edilen ürünler için ciddi kısıtlamalar getirirken, zorla çalıştırmaya dayalı ürünlerin tedarik zincirlerinden tamamen çıkarılmasını hedeflemiştir.

AB ise süreç içerisinde daha kapsamlı bir düzenlemeye yönelmiştir. 2024 yılında kabul edilen AB Zorla Çalıştırmaya Dayalı Ürünler Yönetmeliği, zorla çalıştırma kullanılarak üretilen ürünlerin AB pazarına girişini tamamen yasaklayan bir düzenleme olarak dikkat çekmektedir.⁵⁸ Düzenlemenin geliştirilme süreci, 2022 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yapılan teklif ile başlamıştır. Teklif, uluslararası insan hakları örgütlerinin Çin’in Doğu Türkistan bölgesindeki zorla çalıştırma uygulamalarına dair yayınladığı kapsamlı raporların ardından ivme kazanmıştır.⁵⁹ Yönetmelik, menşei fark etmeksizin zorla çalıştırmayla üretilen tüm ürünleri kapsamaktadır ve ithalat, ihracat ile AB içindeki satışları yasaklamaktadır.

AB’nin bu düzenlemesi, özellikle pamuk, elektronik ve madencilik gibi yüksek riskli sektörlerde daha şeffaf üretim süreçlerini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Avrupa Komisyonu, yüksek riskli ürünler ve bölgelerle ilgili bir veritabanı oluşturmayı taahhüt etmiş ve bu veritabanını, üye devletlerin yetkililerine soruşturmalar sırasında rehberlik etmesi için kullanıma sunmayı planlamıştır.⁶⁰ Ayrıca, üye devletler arasındaki bilgi paylaşımı ve iş birliği mekanizmaları, yönetmeliğin uygulanabilirliğini güçlendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır.⁶¹ Tespit edilen ürünler piyasadan çekilecek ve gerektiğinde imha edilecektir.

Dünya genelinde 2022 itibarıyla yaklaşık 27.6 milyon kişi zorla çalıştırma koşullarında çalıştırılmaktadır. Bu sayı, dünyadaki her bin kişiden 3,5’inin zorla çalıştırıldığını göstermektedir. Zorla çalıştırılan toplam kişilerin 11,8 milyonunu kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır. Zorla çalıştırılan bireylerin 3,3 milyondan fazlası ise çocuklardan oluşmaktadır.⁶² Bu durum, çoğunlukla özel sektörde gerçekleşirken, bir kısmı kamu otoriteleri tarafından dayatılmaktadır. Bahsi geçen

rakamın %14’ünü, yani yaklaşık 3,9 milyonunu, devlet tarafından zorunlu çalıştırılan bireyler oluşturmaktadır.⁶³ AB’nin bu düzenlemesi, bu suistimallere karşı daha etkin bir mücadele yürütülmesi için önemli bir zemin oluşturmaktadır.

Modern kölelikle mücadelede ulusal yasalar da önemli bir rol oynamaktadır. Birleşik Krallık’ın 2015 tarihli Modern Kölelik Yasası (Modern Slavery Act) düzenlemesi, şirketlerin tedarik zincirlerinde zorla çalıştırma risklerini raporlamasını zorunlu kılmaktadır.⁶⁴ Benzer şekilde Avustralya’nın 2018 tarihli Modern Kölelik Yasası (Modern Slavery Act) cirosu 100 milyon Avustralya Doları’nı aşan şirketlere tedarik zincirlerindeki riskleri değerlendirme ve raporlama zorunluluğu getirmiştir. Kanada ise hâlihazırda bu tür bir yasa tasarısı üzerinde çalışmaktadır. Henüz geliştirilmekte olan yasa ile benzer bir düzenleme getirilmesi planlanmaktadır. Bu yasa, ulusal ve uluslararası tedarik zincirlerindeki zorla çalıştırma risklerine odaklanacaktır.⁶⁵

Tüm bu süreçler, küresel ticaretin insan haklarına duyarlı bir şekilde dönüşmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda zorla çalıştırmanın önlenmesine yönelik yasal düzenlemeler ve kurumsal sorumluluk anlayışının, dünya genelinde daha adil bir ticaret sisteminin temel taşlarını oluşturmada olduğu temenni edilebilir.

2.3.

TÜRKİYE’DE ZORLA ÇALIŞTIRMAYA YÖNELİK YASAL ÇERÇEVE

Türkiye, uluslararası insan hakları normlarına taraf olan bir ülke olarak, zorla çalıştırmayı yasaklayan kapsamlı bir yasal çerçeveye sahiptir. Bu çerçeve, Anayasa’dan Türk Ceza Kanunu (TCK) ve İş Kanunu’na kadar bir dizi temel düzenlemeyle desteklenmiştir. Ancak, bu düzenlemelerin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için uygulamadaki eksikliklerin giderilmesi ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Zorla çalıştırma yasağı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 18. maddesiyle açıkça ifade edilmiştir: “Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.”⁶⁶ Bu madde, zorla çalıştırmayı doğrudan insan hakları ihlali olarak tanımlamakta ve Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası normlarla uyum içinde bir hukuki temel oluşturmaktadır.

57 U.S. Congress, *Uyghur Forced Labor Prevention Act*, Public Law No. 117-78, 2021. <https://www.congress.gov/bills/117/78/congressional-action/2021/11/19/eu-adopts-new-regulation-to-protect-us-consumers-from-foreign-made-products-made-with-forced-labor>

58 European Commission, *Proposal for a Regulation on Forced Labour-Free Products*, 2022. Accessed December 2024. <https://ec.europa.eu>.

59 Human Rights Watch, *EU Adopts New Regulation to Curtail Forced Labor*, November 19, 2024. <https://www.hrw.org/news/2024/11/19/eu-adopts-new-regulation-to-protect-us-consumers-from-foreign-made-products-made-with-forced-labor>

60 European Council, *Products Made with Forced Labour: Council Adopts Ban*, November 19, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/19/products-made-with-forced-labor-council-adopts-ban/>

61 Ibid.

62 Global Estimates of Modern Slavery, 2022, 2.

63 Ibid., 25.

64 UK Government, *Modern Slavery Act 2015*. Accessed December 2024. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents>

65 Canadian Parliament, *Bill S-211, Fighting Against Forced Labour and Modern Slavery Act*, 2022. Accessed December 2024. <https://www.parl.ca/legisinfo/en/bills/44-1/s-211>

66 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. “Madde 18: Zorla Çalıştırma ve Angarya Yasağı.”

Anayasa, zorla çalıştırmaya karşı genel bir çerçeve sağlarken, bu yasağın uygulanması Türk Ceza Kanunu ve diğer alt mevzuatlarla detaylandırılmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun 117. maddesi, zorla çalıştırma ve insan ticareti gibi suçlara yönelik ciddi cezai yaptırımlar içermektedir.⁶⁷ Bu madde, iş ve çalışma özgürlüğünün ihlal edilmesi durumunda, suçun failine ağırlaştırılmış hapis cezası öngörmekte ve özellikle insan ticareti yoluyla zorla çalıştırma uygulamalarına karşı caydırıcı bir mekanizma sunmaktadır.

Türkiye'de çalışma hayatını düzenleyen 4857 Sayılı İş Kanunu, eşitlik ilkesini ve çalışanların özgürlüğünü güvence altına alan önemli düzenlemeler içermektedir. Kanunun 5. maddesi, işverenlerin çalışanlarına eşit davranmasını zorunlu kılmakta ve zorla çalıştırma gibi uygulamaları dolaylı olarak engellemektedir.⁶⁸ Ayrıca, mevsimlik tarım işçileri gibi yüksek riskli grupların haklarını korumak amacıyla ek düzenlemeler getirilmiştir.

Türkiye, düzensiz göçmenler arasında zorla çalıştırma riskinin yüksek olduğu bir ülke olarak, göçmen işçilere yönelik düzenlemeler geliştirmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), göçmen işçilere çalışma izni verilmesini ve yasal statüye kavuşturulmalarını öngörmektedir.⁶⁹ Ancak, kayıt dışı ekonomi nedeniyle bu düzenlemelerin uygulamada yeterince etkili olmadığı ve göçmen işçilerin hala zorla çalıştırılma riskiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir.

2.3.1.

TÜRKİYE VE ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI STANDARTLARI

Türkiye, uluslararası insan hakları normlarını benimseme ve uygulama bağlamında, birçok önemli uluslararası sözleşmeye taraf olmuştur. Özellikle zorla çalıştırmanın önlenmesine yönelik olarak, Türkiye'nin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Zorla Çalıştırma Sözleşmesi (No. 29) ve Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ne (No. 105) taraf olması,⁷⁰ bu konuda uluslararası standartları kabul ettiğini göstermektedir. Bu sözleşmeler, zorla çalıştırmanın tüm biçimlerini yasaklamak ve taraf devletlerden, kendi ulusal mevzuatlarını bu yasaklarla uyumlu hale

getirmelerini talep etmektedir. Türkiye, mevzuatında bu normları yansıtacak düzenlemeler yapmış olmasına rağmen, uygulamada kayıt dışı çalıştırma ve etkili denetim mekanizmalarının eksikliği gibi sorunların, bu taahhütlerin tam anlamıyla hayata geçirilmesini zorlaştırdığı öne sürülebilir.

Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi de Türkiye'nin taraf olduğu önemli insan hakları belgelerindedir.⁷¹ Bu belgeler, zorla çalıştırmayı insanlık onuruna aykırı bir eylem olarak tanımlamakta ve taraf devletlerden bu konuda etkin önlemler almasını beklemektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler'in İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, özel sektörün de zorla çalıştırmayı tespit etme ve önleme konusunda sorumluluklarını vurgular.⁷² Ancak Türkiye'de şirketlerin bu yükümlülükleri yerine getirme düzeyinin sınırlı olduğu görülmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), kölelik ve zorla çalıştırmayı açıkça yasaklayan bir diğer önemli bölgesel belgedir. AİHS'nin 4. maddesi, köleliği ve zorla çalıştırmayı kesin bir şekilde yasaklarken, Türkiye, bu sözleşmeye taraf bir devlet olarak ulusal mevzuatını bu ilkelere uyumlu hale getirmiştir.⁷³ Ancak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında Türkiye'nin uygulama süreçlerindeki eksiklikler, özellikle denetim ve yaptırım mekanizmalarındaki yetersizlikler eleştirilmiştir.⁷⁴

Avrupa Sosyal Şartı, Türkiye'nin taraf olduğu bir diğer önemli bölgesel belgedir. Şart, zorla çalıştırmayı açıkça yasaklamakla kalmaz, aynı zamanda çalışanların sosyal ve ekonomik haklarını güvence altına almayı hedefler. Türkiye'nin bu belgeye taraf olması, ulusal mevzuatını ve uygulamalarını geliştirmesi için bir çerçeve sunmaktadır.⁷⁵

2.3.2.

TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR VE ADIMLAR

Türkiye'de özellikle tarım sektöründe mevsimlik işçilerin zorla çalıştırılması önemli bir sorun olarak dikkat çekmektedir. Bu alanda hükümet, çeşitli projelerle çözüm üretmeyi hedeflemiştir. Özellikle, Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliği ile Mücadele Projesi, çocukların zorla çalıştırılmasını önlemeye yönelik bir adım olarak hayata geçirilmiştir.⁷⁶ Bunun yanı

67 Türk Ceza Kanunu (TCK). "Madde 117: İş ve Çalışma Hürriyetinin İhlali." Resmî Gazete, 12 Ekim 2004.

68 4857 Sayılı İş Kanunu. "Madde 5: Eşit Davranma İlkesi." Resmî Gazete, 22 Mayıs 2003.

69 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). "Çalışma İzni ve Düzenlemeleri." Resmî Gazete, 11 Nisan 2013.

70 The International Labour Organization, country profiles, 2024. https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=1000:11200:0::NO:11200:P11200_COUNTRY_ID:102893

71 Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. *Human Rights*. 2024. https://mfa.gov.tr/insan-haklari_tr.mfa

72 United Nations Development Programme (UNDP). *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights and The Corporate Responsibility to Respect Human Rights: An Interpretive Guide*. June 23, 2023. <https://www.undp.org/turkiye/publications/united-nations-guiding-principles-business-and-human-rights-and-corporate-responsibility-respect-human-rights-interpretive-guide>

73 Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. *Human Rights*. https://www.mfa.gov.tr/humanrights_en.mfa

74 Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, "Zengin v. Türkiye" (Başvuru No. 53067/00), Karar Tarihi: 9 Ocak 2008.

75 Avrupa Konseyi. "Avrupa Sosyal Şartı."

76 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı. Erişim: <https://www.ilo.org/projects-and-partnerships/projects/child-labour>

Fotoğraf: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55314942>

sıra, İstihdam Teşvik Programları ile mevsimlik işçilerin daha iyi çalışma koşullarına sahip olması ve haklarının korunması amaçlanmaktadır.⁷⁷

Çalışma hayatındaki ihlalleri tespit etmek ve önlemek amacıyla Türkiye’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından denetimler yapılmaktadır.⁷⁸ Yürütülen denetimler, zorla çalıştırma ve işçi hakları ihlallerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Ancak Türkiye’nin, ILO’nun 29 No’lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi ve 105 No’lu Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için denetim mekanizmalarını güçlendirmesi gerektiği söylenebilir.

Türkiye, zorla çalıştırma sorununu çözmek için uluslararası iş birliği projelerinde de yer almaktadır. Örneğin, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) Çocuk İşçiliği ile Mücadele

Programı kapsamında, mevsimlik işçiliğin önlenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.⁷⁹ Bu projeler, özellikle çocuk işçiliğini sona erdirmek için önemli bir zemin oluşturmaktadır.

Göçmen işçilerin korunması, Türkiye’nin ulusal ve uluslararası düzeyde ele alması gereken bir başka önemli meseledir. Türkiye, özellikle Suriyeli mülteciler gibi savunmasız gruplara ev sahipliği yapmakta ve bu gruplar arasında zorla çalıştırma riski oldukça yüksek düzeyde bulunmaktadır. Hükümet, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında çalışma izinleri düzenleyerek⁸⁰ göçmen işçilerin koruma altına almayı hedeflemektedir, ancak uygulamada kayıt dışı çalıştırma yaygınlığı nedeniyle bu düzenlemelerin etkisi sınırlı kalmaktadır. Göçmen işçilerin korunması, Türkiye’nin ILO sözleşmelerine taraf olması nedeniyle uluslararası sorumluluklarının bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

77 Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Genel Müdürlüğü. Mevsimlik Tarım İşçileri ve Ailelerinin Yaşam Koşullarını İyileştirmeye Yönelik Faaliyetlerin 2021 Yılı Planlama Çalışmalarına Başlandı. 25 Mart 2021. <https://www.csqb.gov.tr/cgm/haberler/mevsimlik-tarim-iscileri-ve-ailelerinin-yasam-kosullarini-iyilestirme-yonelik-faaliyetlerin-2021-yili-planlama-calismalarina-baslandi/>

78 Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Genel Müdürlüğü. Çalışma Hayatına İlişkin Ulusal Rehber İlkeler. Accessed December 2024. https://www.csqb.gov.tr/me-dia/92449/calisma-hayatina-iliskin-ulusal-rehber_ilkeler.pdf

79 International Labour Organization. *Child Labour*. 2024. <https://www.ilo.org/projects-and-partnerships/projects/child-labour>

80 Türkiye Cumhuriyeti İşçileri Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü. Çalışma İzni Değerlendirme Kriterleri. Accessed December 2024. <https://www.csqb.gov.tr/uiqim/calisma-izni/calisma-izni-degerlendirme-kriterleri/>

ÇİN'İN DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ POLİTİKALARI VE ZORLA ÇALIŞTIRMA MEKANİZMALARI

3.1.

Çin'in Doğu
Türkistan Üzerindeki
Politik Yaklaşımı

▶ 3.1.1.

Tarihsel ve
İdeolojik Temel

▶ 3.1.2.

Güvenlik ve Baskı
Politikaları

▶ 3.1.3.

Kültürel ve Dini
Asimilasyon

▶ 3.1.4.

Nüfus Politikaları

3.2.

Zorla
Çalıştırma
Hususu

3.4.

Zorla Çalıştırma
Mekanizmaları ve
Analizi

3.3.

Çin'in Zorla Çalıştırma
Politikalarına Karşı
Uluslararası Tepkiler

ÇİN'İN DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ POLİTİKALARI VE ZORLA ÇALIŞTIRMA MEKANİZMALARI

3.1.

ÇİN'İN DOĞU TÜRKİSTAN ÜZERİNDEKİ POLİTİK YAKLAŞIMI

Çin'in Doğu Türkistan'daki politikaları, tarihsel, ideolojik, ekonomik ve jeopolitik motivasyonlarla şekillenmiş, bölgedeki etnik Uygur nüfusu ve diğer Türk halklarını hedef alan kapsamlı bir baskı ve asimilasyon stratejisi üzerine kuruludur. Bu politikalar, ulusal güvenliği sağlama, ekonomik kalkınma hedeflerini gerçekleştirme ve bölgenin demografik yapısını değiştirme gibi amaçlarla uygulandığı görülmektedir.

3.1.1.

TARİHSEL VE İDEOLOJİK TEMEL

Tarihi Algılar

Doğu Türkistan'ın sahip olduğu jeopolitik konum sebebiyle Çin ile gergin bir tarihsel arka plana sahip olduğu iddia edilebilir. Bölgede geçmişte yaşanan ayaklanmalar ve bağımsızlık hareketlerinin bu algıyı pekiştirdiği söylenebilir.

Türkistan'ın yaklaşık 1.828.418 kilometrekarelik alanı (Çinlilere göre 1.665.000) ise hala Çin Halk Cumhuriyeti işgali altında bulunan Doğu Türkistan'a aittir. Dünya Türklerinin ana yurdu olarak kabul edilen Doğu Türkistan'a Mançu işgalci yönetimi Kasım 1884'te "Yeni Hudut" ve "Yeni kazanılmış toprak" manalarına gelen sözde "Xinjiang" (Sincan) adını koymuşlardır⁸¹. 1884 yılından önce, yerli veya yabancı hiçbir kaynaktan "Xinjiang" adında bir bölgeye rastlanmamaktadır. Çin'in Mançu İmparatorluğu, 1878 yılında Çarlık Rusya'sının desteğiyle, Atalık Gazi Yakup Beg liderliğindeki Kaşgariye Devleti'ni yıkarak Doğu Türkistan'ı yeniden işgal etmiş ve bu bölgede sözde "Xinjiang" eyaletini kurmuştur. Bu süreçte, Doğu Türkistan halkı, işgalci güçlere karşı yoğun direniş göstermiş ve 1933 ile 1944 yıllarında "Doğu Türkistan"

adını taşıyan iki ayrı devlet kurmayı başarmışlardır.⁸² Ancak bu devletler Çin ve Rus güçlerinin kısıncı altında yıkılmıştır. Doğu Türkistan'ın 1949'da Çin komünist rejimi tarafından işgal edilmesi sonrasında, 1955'te, bu topraklar için kullanıma sunulan "Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi" adı resmileştirilmiştir.⁸³

Bu işgalle birlikte Çin, bir yandan bölgenin verimli tarım arazilerini ve zengin yer altı varlıklarını kendi tekeline alırken bir yandan da sistematik işgal ve Çinileştirme siyasetini acımasızca uygulamıştır. Bölgeye yoğun bir Çinli yerleşimci akını organize edilmesi ardından, kurulan geniş istihbarat ağı ve alınan güvenlik tedbirleriyle Doğu Türkistanlıların süreç içerisinde dünya ile olan bağlantıları koparılmış ve temel insan haklarının ihlal edilmesine yönelik her türlü müdahale kolaylıkla hayata geçirilmeye başlanmıştır.⁸⁴

İdeolojik Hedefler

Çin Komünist Partisi, «ulus devlet» anlayışı çerçevesinde, etnik farklılıkları ortadan kaldırmayı ve tüm nüfusu Han Çin kültürüne entegre etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, Uygur Türkleri ve diğer etnik gruplar, ideolojik asimilasyon politikalarının ana hedefi olmuştur.

81 Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*, Seri 7, no. 161 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995).

82 Abdülhâluk Çay, "Doğu Türkistan Türk Cumhuriyeti," in *Tarihte Türk Devletleri-II* (Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1987), 98.

83 Hidayet Oğuzhan, *Doğu Türkistan: Esaret ve Zülmün Gerçek Yüzü* (İstanbul: Rumuz Yayınları, Mart 2018), 46.

84 Nureddin İzbasar, *Doğu Türkistan Raporu: Geçmişten Bugüne Dinî ve Etnik Baskılar, Araştırma 119* (İstanbul: İNSAMER, Temmuz 2020).

3.1.2.

GÜVENLİK VE BASKI POLİTİKALARI

Çin, bölgedeki politikalarını meşrulaştırmak için terörle mücadele söylemini sıkça kullanmaktadır. Resmi kültür politikası eşitlik ve uyum temelinde şekillenirken, gayriresmi politikaları özellikle 1980'lerden itibaren Doğu Türkistan'daki büyük azınlıkların asimilasyonuna odaklanarak Çin kültürünün baskın hale getirilmesini hedeflemiştir. Bu politikalar, sınır bölgelerinde uygulanan resmi dil politikaları ve kültürel baskılarla kendini göstermiştir. 2001'den itibaren uluslararası basın, Çin'in bu uygulamalarına dikkat çekmiş ve ortaya çıkan çatışmaları kültürel farklılıkların bir sonucu olarak yorumlamıştır. Ancak Çin basını, bu olayları uluslararası terörizm çerçevesinde sunmayı tercih etmiştir. Ayrıca Dwyer'in belirttiği üzere, Urumçi'nin 265 kilometre güneydoğusunda (1964-1996 yılları arasında) gerçekleştirilen 44 nükleer deneme, Uygurlar tarafından bugün hâlâ Çin zulmünün bir göstergesi olarak ifade edilmektedir.⁸⁸

Kamp Sistemleri

Çin, «yeniden eğitim merkezleri» olarak adlandırılan ve aslında gözaltı kampları olan bir sistem inşa etmiştir. Uluslararası raporlara göre, bu kamplarda milyonlarca Uygur zorla tutulmakta, ideolojik eğitime tabi tutulmakta ve işkenceye maruz kalmaktadır.

Din hürriyetini ölçüsüz bir şekilde sınırlandıran talimatname değişikliklerine uyumu sağlamak için Doğu Türkistan'daki özerk yönetim tarafından 2017 yılında Aşırı İslamizm Önleme Yönetmeliği hazırlanmıştır. Din hürriyeti kapsamında güvence altına alınması gereken pek çok İslami uygulama, söz konusu Yönetmelik kapsamında aşırı İslamizm öncüsü işaretleri olarak hedef alınmaktadır.⁸⁹ İlgili Yönetmelik hükümlerine aykırı hareket ettikleri gerekçesi ile Çin Hükümeti tarafından «Yeniden (Mesleki) Eğitim Merkezleri» olarak adlandırılan siyasi telkin kamplarında alıkonulmuş Müslüman Türk sayısının önemli rakamlara ulaştığına dair ifadeler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerince yayınlanmış çeşitli raporlarda belirtilmektedir.⁹⁰ Kamplarda yaşanan sistematik insan hakları ihlalleri, Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi bazı tanınmış insan hakları koruma örgütleri tarafından hazırlanan raporlarda kayıt altına alınmıştır.⁹¹

Çin'in azınlık politikasına göre Han Çinlileri Çin'i oluşturan asli unsur olarak görülmekte iken diğer tüm milletler «azınlık milleti» olarak kabul edilmektedirler. Avrupa'da yurttaşlıkla bir tutulan milliyet Çin'de siyasi bir kimlik olarak değil kültürel bir kimlik olarak görülmekte tüm etnik gruplara eşit vatandaşlık verilmektedir.⁸⁵ Çin'in, teoride eşit haklar verdiği azınlıklara karşı uyguladığı politikalar, uygulamada farklılık göstermekte, bazı azınlıklara asimilasyon niteliğinde baskılar oluşturmaktadır. Uygur, Tibet ve Moğolların yaşadığı bölgelerde baskıcı bir politika izlemesi buna örnek olarak gösterilebilir.⁸⁶

Çin'de uygarlaşmış devlet kavramı, milletler arasında bir uzlaşının, kendi kaderini tayin hakkından bahsedilmeksizin mümkün olduğunu vurgular. Çin, self-determinasyon ilkesini, Tibet ve Doğu Türkistan gibi sorunlu bölgelerdeki hassasiyetleri nedeniyle, devleti olmayan uluslara yeni devletler oluşturulmasına karşı bir duruş olarak yorumlamaktadır. Bu nedenle, dış politikasında ayrılıkçı hareketlere kesin bir şekilde karşı çıkmakta ve Doğu Türkistan, Tibet, İç Moğolistan gibi bölgelerde meydana gelen isyanları bölücülük olarak nitelendirmektedir.⁸⁷

85 Abanti Bhattacharya, "Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism," *Strategic Analysis* 27, no. 3 (July–September 2003): 364.

86 Human Rights Watch (HRW), *World Report 2013: Events of 2012* (New York: Human Rights Watch, 2013). https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2013_web.pdf

87 Barış Adıbelli, *Osmanlıdan Günümüze Türk-Çin İlişkileri* (İstanbul: İQ Yayıncılık, 2007), 290.

88 Arienne M. Dwyer, "The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language Policy, and Political Discourse," (2005), Accessed December 2024. <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/3504>.

89 World Uyghur Congress (WUC), *2016 Human Rights Situation*, s. 11-12.

90 2014 yılında Çin Hükümeti tarafından «Yeniden Eğitim Merkezleri» adı altında siyasi telkin kampları kurulmaya başlanmıştır. Bu süreç, 2016 yılında Chen Quanguo'nun Doğu Türkistan Komünist Partisi Genel Sekreteri olarak atanmasıyla hız kazanmış, kampların sayısı ve operasyonel kapasitesi artırılmıştır.

Daha fazla bilgi için bkz.: Lindsay Maizland, "China's Repression of Uighurs in Xinjiang", *Council on Foreign Relations*, 30 Haziran 2020; Maya Wang, "More Evidence of China's Horrific Abuses in Xinjiang", *HRW*, 20 Şubat 2020; Philip Wen - Olzhas Auyezov, "Tracking China's Muslim Gulag", *Reuters*, 29 Kasım 2018; Adrian Zenz, "Xinjiang's Re-education and Securitization Campaign: Evidence from Domestic Security Budgets", *The Jamestown Foundation*, 5 Kasım 2018; Chun Wong, "China's Hard Edge: The Leader of Beijing's Muslim Crackdown Gains Influence", *The Wall Street Journal*, 7 Nisan 2019.

91 Söz konusu raporlar için bkz.: AI, *China: Where*; HRW, a.g.e. *Mevzu bahis ihlalleri, Uygur-odaklı bir bakış açısı ile detaylı olarak inceleyen diğer raporlar için ayrıca bkz.: WUC, 2016 Report; WUC, 2016 Human Rights Situation; WUC, Internment Camps, WUC Publication Office, Munich 2020.*

Dijital Gözetim ve Kontrol

Doğu Türkistan, yüz tanıma sistemleri, DNA verisi toplama ve kitlesel dijital gözetim teknolojilerinin uygulandığı en yoğun bölgelerden biridir. Bu sistemler, bireylerin hareketlerini ve iletişimlerini sürekli olarak izlemek için kullanılmaktadır.

Çin hükümeti, vatandaşlarının internetteki etkinliklerini izlemek, düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla Çin Siber Uzak Dairesini (The Cyberspace Administration of China-CAC) kurmuştur.⁹² Uluslararası Af Örgütü raporuna göre Çin Halk Cumhuriyeti milli güvenlik adı altında muhalif kesimleri, azınlıkları ve çalışanları teknolojinin verdiği olanaklarla sürekli gözetim altında tutmaktadır.⁹³ Çin hükümetinin denetim ve gözetim mekanizmasına ters düşecek şekilde hareket eden teknoloji şirketleri veya kurumlar baskıcı rejimin kurbanı olmuşlardır.

Doğu Türkistan'daki dijital gözetim Çin'in tarihsel devlet baskısının ve Çin Komünist Partisi'nin güvenlik politikalarının devamıdır.⁹⁴ Çin hükümeti baskıcı kontrol mekanizmalarını ve geliştirdiği teknolojileri Çin'in Müslüman Batı illerinde daha sistematik bir şekilde uygulamaktadır. Doğu Türkistan'da dijital gözetim, toplum mühendisliğinin en önemli unsuru olarak görülmekte, insanlar hükümet ideolojisinin çizgisinde hareket etmeye zorlanmaktadır.⁹⁵

3.1.3.

KÜLTÜREL VE DİNİ ASİMİLASYON

Dini Kısıtlamalar

Uygur halkının dini özgürlükleri ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Camiler yıkılmış, dini semboller ve ibadet yasaklanmıştır. Özellikle Ramazan ayında oruç tutma gibi dini uygulamalar yasaklanmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları İzleme Derneği'nin (ETHR) 2024 yılında yayınladığı Doğu Türkistan'da Dini Baskı: İslamofobi ve İslam'ın Çinileştirilmesi başlıklı rapor, Çin hükümetinin Uygur Müslümanlarına yönelik sistematik dini baskılarını kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Raporda, Çin'in 2000'li yıllardan itibaren Uygur dilindeki dini metinleri ve kitapları toplatarak imha ettiği, İslam kültürüne özgü düğün ve cenaze ritüellerine katı yasaklamalar getirdiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, Müslümanların hac ibadetine katılımı için devlet izni zorunlu hale getirilmiş ve bu izin süreçleri özellikle Uygurları hedef alacak şekilde

kısıtlanmıştır. Raporda ayrıca, Uygurların çocuklarına İslami isimler koymalarının engellendiği, camilerdeki dini faaliyetlerin sürekli denetim altında tutulduğu ve dini eğitimin yasadışı ilan edildiği vurgulanmaktadır. Çin hükümetinin bu baskıcı politikalarının, Uygurların dini kimliklerini yok etmeyi amaçlayan bir asimilasyon politikası olduğu raporda altı çizilen temel noktalardan biridir.⁹⁶

Çin Komünist Partisi (ÇKP), Tibet, Doğu Türkistan ve İç Moğolistan gibi işgal altındaki bölgelerde dini kurumlar üzerindeki kontrolünü artırmak amacıyla 1 Eylül 2023'te 19 No'lu yasa'yı yürürlüğe koymuştur. Bu yasa, dini kurumların kuruluş onayları ve yönetimiyle ilgili katı düzenlemeler getirerek önceki düzenlemeleri kaldırmıştır.⁹⁷

Yeni düzenleme, ÇKP'nin tüm dini grupları ve ibadet yerlerini kendi ideolojisine uygun hale getirme hedefini taşımaktadır. Bununla birlikte, yasa Çin anayasasında yer alan dini özgürlük garantileriyle çeliştiği gerekçesiyle hem içeride hem de uluslararası alanda yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Söz konusu yasa, dini özgürlüklerin bastırılması ve "Çinileştirme" politikasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu gelişmeler, Çin'in işgal altındaki bölgelerdeki dini, kültürel ve sosyal dokuyu değiştirme girişimlerinin bir parçası olarak görülmektedir.⁹⁸

Dil ve Kültür Politikaları

Uygur Türkçesi gibi yerel dillerin kullanımını sınırlayan yasalar uygulanmaktadır. Eğitimde Çince zorunlu hale getirilmiş, Uygur kültürel mirası sistematik olarak yok edilmektedir.

1950 yılında Çince dersi Xinjiang Halk Hükümeti'nin kararı ile Doğu Türkistan'da ki müfredatta yer aldı. 1959'da ise Doğu Türkistan'daki tüm yükseköğretim kurumlarında Çince hazırlık zorunluluğu getirildi. 1964'te ortaokul ve liselerde çift dilde eğitim kararı alındı ve bu karar Doğu Türkistan'ın kuzeyindeki birkaç okulda deneme olarak uygulandı. Ancak 1966 yılında Çin genelinde başlatılan Kültür Devrimi sürecinde Doğu Türkistan'daki tüm okullar kapatıldı. 1976'da Kültür Devrimi sona erince Çince bölgede ki okul müfredatlarında yeniden yer aldı. 12 Eylül 1985 tarihinde Doğu Türkistan'daki tüm ilkokullarda Çince zorunlu ders haline getirildi.⁹⁹ Başlangıçta Çince, yalnızca zorunlu bir dil dersi olarak müfredata eklenirken, ilerleyen yıllarda Çift Dilde Eğitim Politikası duyurulmasına karşın pratikte Çince ağırlıklı bir eğitim dilinin geliştirilmesi, eğitim dilinin Çinileştirilmesi, üniversitelerde Uygurcanın kaldırılarak derslerin Çince okutulması, anadilin yabancı dil dersi haline getirilmesi ve en nihayetinde ana dil derslerinin kaldırılması ve pratikte Uygurcanın yasaklanması söz konusu olmuştur. Yine bu

92 Roberts, Margaret. *Censored: Distraction and Diversion Inside China's Great Firewall*. Princeton University Press, 2018.

93 Uluslararası Af Örgütü. "Dünya İnsan Haklarının Durumu." Amnesty International, 22 Şubat 2018.

94 Salutin, Gideon. "Arendt's Algorithm: AI's Disenfranchising Effect On Refugees As Examined Through China's Uighur Population." *The McGill Journal of Refugee and Migration Studies*, no.1, 2020, pp.1-22.

95 Human Rights Watch, "Çin: BM, Kitlesel Keyfi Gözaltılar Nedeniyle Harekete Geçmeli," *Human Rights Watch*, 9 Eylül 2018, <https://www.hrw.org/tr/news/2018/09/09/322198>.

96 Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği (ETHR), *Doğu Türkistan'da Dini Baskı: İslamofobi ve İslam'ın Çinileştirilmesi*, 2024, 12-14, erişim tarihi: Aralık 2024, <https://ethrw.org/raporlar/dogu-turkistanda-dini-baski-raporu/>.

97 Central Tibetan Administration, "China's Order Number 19 Escalates Its Continuous Religious Repression in Tibet," accessed January 3, 2025, <https://tibet.net/chinas-order-number-19-escalates-its-continuous-religious-repression-in-tibet/>; Japan Times, "China's Religious Activity Law and Repression," accessed December 13, 2024, <https://www.japantimes.co.jp/commentary/2023/11/13/world/china-religious-activity-law-repression/>.

98 Japan Times, "China's Religious Activity Law and Repression."

99 Erkin Emet, "Doğu Türkistan'da Çift Dilli Eğitim," (bildiri, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, 10-15 Eylül 2007).

Fotoğraf: <https://wx1.sinaimg.cn/mw690/820887e2gy1fzaycdjus5j20rs0f1e4n.jpg>

süreçlerde Uygur ve Kazak Türkçelerinin eğitimden tasfiyesi, başarılı öğrencilerin Çin'in iç bölgelerindeki liselerde anadililerinden mahrum yetiştirilmesi ve "Çinceyi esas alma" söylemi ile Çincenin tüm sosyal ve kamusal alanlarda zorunlu hale getirilmesi ve Uygurcanın yasaklanması gibi uygulamaların vuku bulunduğu görülmektedir.¹⁰⁰

Çocuklara küçük yaşlardan itibaren "doğru düşünceler aşılacak", "doğru yolu izlemeleri için rehberlik etmek", "ahlaki karakter gelişimlerini sağlamak" ve "sosyalist temel değerlere yönelik eğitimi güçlendirmek" iddiasıyla özgün eğitimin her kademesinde ideolojik ve siyasi dersler verilmektedir.¹⁰¹

Ebeveynleri kamplara gönderilen veya gözaltına alınan çocuklar, yakın akrabalarından uzaklaştırılarak "devlet koruması" adı altında yetimhanelere ve yatılı okullara yerleştirilmektedir. Bu kurumlarda, Doğu Türkistanlı çocuklar dini inançlarından ve etnik kimliklerinden koparılmaya çalışılmakta; onlara ateizm ve Han kültürü aşılanmaktadır.¹⁰²

Bölgede Çin tarafından asimilasyon yapıldığını belirten Andican¹⁰³, 1964'te başlayan kültür ihtilali ile asimilasyon politikalarının başladığını, bölgeye Han Çinlilerinin yerleştirilerek Hanlıların nüfusu artırılarak 1940'lardan 1980'lere kadar nüfusun 26 kat arttığını belirtmiştir. Artan bu Han nüfusu yerel halkın dikkatini de çekmiş 1953'te 300 bin olan Han nüfusunun 1990'larda 6 milyona ulaşması ve 2000 yılında Han nüfus oranının yüzde 41'e çıkması azınlıklar üzerinde güçlü bir dil ve kültür baskısının oluşmasına yol açmıştır.¹⁰⁴

Aile Yapısına Müdahale

Uygur çocukları ailelerinden koparılıp Çin devletinin kontrolündeki yatılı okullara yerleştirilmekte ve Çin ideolojisiyle yetiştirilmektedir.

Günümüzde okul öncesi okullarda bile azınlık dili Uygurca sınıfları her geçen gün azalmaktadır. Ayrıca Çin, Sincan azınlık öğrenci sınıfları açarak batıya yardım amaçlı bir eğitim politikası yürütmeye başlamıştır. Proje ilk başta azınlıklar açısından faydalı gibi görünse de gerçekte bölge azınlık sınıflarında çocuklar küçük yaşlarda seçilip götürülmekte ve tamamen kendi kültürlerinden farklı bir eğitimle yatılı olarak okutulmaktadır.¹⁰⁵ Bu uygulamaların azınlık çocuklarının Çin kültürü ile kaynaşması ve asimile olmasını hızlandıran bir nitelik taşıdığı görülmektedir.

3.1.4.

NÜFUS POLİTİKALARI

Han Çinli göçmenlerin bölgeye yerleştirilmesi teşvik edilmekte, bu durum bölgedeki etnik yapının Uygurlar aleyhine değişmesine neden olmaktadır.

Stanley Toops'un aktardığı verilere göre, 1953 yılında Uygurlar 4,87 milyonluk nüfusla toplam nüfusun yüzde 75'ini, Han Çinlileri ise yüzde 6'sını oluşturuyordu. 1964 yılına gelindiğinde Uygurların sayısı 7,44 milyona ulaşarak toplam nüfusun yüzde 54'ünü oluştururken, Han Çinlilerinin oranı yüzde 33'e yükselmiştir. Ekonomik reformların ardından, bölgenin kayıtlı nüfusu 13,08 milyona çıkmış ve bu nüfusun

100 Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği (ETHR), *5 Temmuz Urumçi Katliamı Raporu: Katliamdan Soykırıma Giden Yol (Temmuz 2021)*, 3-4.

101 The Publicity Department of the CPC Central Committee and the Ministry of Education, "Issuance of the Implementation Plan for the Reform and Innovation of Ideological and Political Theory Courses in Schools in the New Era," December 22, 2020, http://www.moe.gov.cn/srcsite/A26/jci_kcjcgq/202012/120201231_508361.html.

102 Khaled A. Beydoun, "For China, Islam Is a 'Mental Illness' That Needs to Be 'Cured,'" *Al Jazeera*, November 28, 2018, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/11/28/for-china-islam-is-a-mental-illness-that-needs-to-be-cured>.

103 A. Ahat Andican, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye ve Orta Asya (İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2009)*.

104 Dwyer, "The Xinjiang Conflict," 2005

105 Sainaiti Abulaiiti, *Çin'de Azınlıklar ve Azınlık Eğitimi (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009)*.

yüzde 46'sı Uygurlar, yüzde 40'i ise Han Çinlilerinden oluşmuştur. 2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre, 18,46 milyonluk toplam nüfusun yüzde 45,21'i Uygurlar, yüzde 40,57'si ise Han Çinlileridir. 2008 yılına gelindiğinde, Uygurların nüfus oranı yüzde 46,1, Han Çinlilerinin oranı ise yüzde 39,2 olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁶

Doğu Türkistan'da 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre %45,84 oranıyla Uygur halkı bölgedeki çoğunluğa sahipken, Çin topluluğu nüfusun %40,48'ini oluşturmaktadır. Bunların dışında Kazak ve diğer etnik gruplar ise nüfusun %11,01'ini oluşturmaktadır.¹⁰⁷

Bölgenin demografik özelliklerine bakıldığında, işgalden sonra Çin'den Doğu Türkistan topraklarına doğru sistematik bir göç dalgası gözlenmiştir. Bu hareketliliğin arkasındaki amaç, bölgeyi ve Doğu Türkistan halkını asimile ederek baskın bir Çin topluluğu oluşturmak ve böylece bölgede

Çin devleti lehine demografik üstünlüğü sağlamaktır. Uygur nüfusunun azınlık haline getirilmesi bölgenin yönetimini kolaylaştıracaktır.¹⁰⁸

Çin, Han Çinlilerini iş güvencesi sağlayarak, yüksek maaşlar sunarak ve tek çocuk politikasında tavizler vererek bölgeye yerleşmeye teşvik ederken, Uygurların ticari faaliyetlerde öne çıkmaları engellenmektedir.¹⁰⁹ Çin, tarımda kalkınma ve göçmenlerin korunması gibi politikalarla göç süreçlerini desteklemekte, bu doğrultuda Han Çinlilerini Doğu Türkistan'ın en verimli topraklarına yerleştirirken yerli halkı kurak bölgelere göçe zorlamaktadır. Aynı zamanda, Uygur kimliğini eritme politikalarının bir parçası olarak değerlendirilen Kaşgar'daki eski ve tarihi semtlerin yıkılması ile okullarda Uygur dilinin yasaklanması, Uygur kültürünün yok etme çabası olarak nitelendirilmektedir.¹¹⁰

3.2.

ZORLA ÇALIŞTIRMA HUSUSU

Zorla çalıştırma, yalnızca bireylerin rızası dışında çalışmaya zorlanması değil, aynı zamanda devlet politikaları, özel sektör uygulamaları ve bu iki gücün çeşitli şekillerde iş birliği yaptığı sistemler aracılığıyla şekillenen bir baskı mekanizmasıdır. Doğu Türkistan örneğinde görüldüğü gibi, bu uygulamalar tarımdan sanayiye, uluslararası tedarik zincirlerinden bölgesel altyapı projelerine kadar geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Devlet destekli programlar, zorunlu iş gücü transferleri veya toplama kamplarındaki emek sömürsü yoluyla uygulanırken, özel sektör de ucuz iş gücü elde etmek için bu sistemin bir parçası olabilmektedir. Bu çok yönlü yapı, zorla çalıştırmanın küresel ekonomide derin izler bıraktığını ve insan hakları ihlalleriyle sıkı bir bağ içinde olduğunu göstermektedir. Doğu Türkistan'da zorla çalıştırma politikalarının çeşitli sektörlerde ve toplumsal düzeylerde nasıl uygulandığını anlamak için somut örnekler ve araştırmalar kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Doğu Türkistan'ın Keriye Hapishanesinde, yüzlerce Uygur mahkûmun zorla çalıştırıldığı tespit edilmiştir. Mahkûmlar, silahlı askerlerin gözetiminde günde 12-14 saat çalıştırılarak jujube tarlalarında, çimento, ayakkabı, eldiven ve çay üretilen fabrikalarda ucuz işgücü sağlamaktadır. Bu uygulama, yalnızca ekonomik fayda elde etmeyi değil, aynı zamanda ideolojik dönüşüm sağlamayı amaçlamaktadır. Çin hükümeti, resmi olarak 1994'te "çalışma yoluyla dönüştürme" sistemini kaldırdığını açıklasa da bu politikaların Doğu Türkistan'da devam ettiği gözlemlenmektedir.¹¹¹

106 Stanley Toops, "Demographics and Development in Xinjiang after 1949," *East-West Center Working Papers*, no. 1 (2004), accessed december, 2024, <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/EWCWwp001.pdf>.

107 Gül Şerbet Acet İnce, "Çin'in Vahşi Yüzü: Doğu Türkistan Zulmü ve Uluslararası Toplumun Sorumlulukları," *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6, no. 4 (2019): 572-584.

108 Yusuf Sayın ve Gülay Koçak, "Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar," *Journal of Ottoman Civilization Studies* 3, no. 4 (2017): 10-27.

109 Hasan Bilgin, *Stratejik Açından Çin* (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 188.

110 Raphael Israeli, "China's Uyghur Problem," *Israel Journal of Foreign Affairs* 4, no. 1 (2010): 89-101, <https://doi.org/10.1080/23739770.2010.11446403>.

111 Radio Free Asia, "Uyghur Prison Labor Persists Despite China's Claims of Reform," *Radio Free Asia*, October 13, 2023, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/prison-labor-10132023170439.html>.

2005 yılından itibaren Çin, "iş gücü fazlalığı" gerekçesiyle Doğu Türkistan'daki gençleri, özellikle Kaşgar, Hotan ve Aksu gibi bölgelerden, Çin'in iç kesimlerindeki fabrikalara zorla göndermeye başlamıştır. Bu süreçte, ailelere baskı uygulanmış, çocuklarını göndermek istemeyenler tarım arazilerine el koymakla tehdit edilmiştir. On binlerce genç kadın, özellikle Shandong, Pekin ve Tianjin'deki fabrikalarda çalışmaya zorlanmıştır. Bu politikaların, özellikle evlenmemiş genç kadınların Çin'e gönderilerek orada kalmalarının sağlanması hususu dikkate alındığında Doğu Türkistan'ın demografik yapısını değiştirmek amacı taşıdığı görülmektedir.¹¹²

Adrian Zenz'in 2023 tarihli çalışmasında, Çin'in "yoksulluğu azaltma" politikası kapsamında uyguladığı zorunlu iş gücü transferlerinin ulusal yoksullukla mücadele programlarıyla nasıl birleştiği ve bu uygulamaların toplumsal kontrol mekanizmalarını nasıl güçlendirdiği analiz edilmiştir. Çalışma, 2017-2019 yılları arasında zorunlu iş gücü transferi uygulamalarının yoğunlaştığını ve 2021'den itibaren kurumsallaştırılarak kalıcı bir baskı aracına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu politikalar, Pekin'in Uygurlardaki işsizliği bir "toplumsal istikrar ve ulusal güvenlik" meselesi olarak ele aldığıni göstermektedir.¹¹³

Sheffield Hallam Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmada, Uygurların zorla çalıştırılması ile üretilen giysilerin Avrupa Birliği (AB) pazarına girdiği ve *Zara*, *Next*, *Prada* gibi markaların bu durumla bağlantılı olduğu ortaya konulmuştur. Raporda, ABD'nin zorla çalıştırma yoluyla üretilen ithalatı yasaklayan yasal düzenlemeler geliştirdiği ancak AB'nin benzer adımları atmadığı vurgulanmaktadır. Bu eksiklik, Avrupa'da daha katı önlemler alınması çağrılarını artırmaktadır.¹¹⁴

Doğu Türkistan'daki zorla çalıştırma, deniz ürünleri ve madencilik gibi sektörlerde de kendini göstermektedir. The Outlaw Ocean Project ve The New Yorker tarafından hazırlanan bir rapor, Uygurların Çin'in deniz ürünleri sektöründe zorla çalıştırıldığını ve bu ürünlerin ABD'ye ihraç edildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda, C4ADS'nin "Fractured Veins" raporu, Doğu Türkistan'daki madencilik sektörünün zorla çalıştırma ile uluslararası tedarik zincirlerine entegre olduğunu göstermektedir.¹¹⁵

Doğu Türkistan'da su ürünleri sektörünün büyümesi, zorla çalıştırma uygulamalarına yönelik endişeleri artırmaktadır. Nanping Rezervuarı ve yerel havuzlarda gerçekleştirilen üretim faaliyetlerinde zorla çalıştırma yöntemlerinin kullanıldığına dair iddialar, bu sektörün etik dışı işleyişini gözler önüne sermektedir.¹¹⁶

3.3.

ÇİN'İN ZORLA ÇALIŞTIRMA POLİTİKALARINA KARŞI ULUSLARARASI TEPKİLER

Uygur Hakları Savunuculuk Projesi ve İnsan Hakları Eylem Grubu, Kanada'nın, deniz ürünleri endüstrisinde Uygurları zorla çalıştıran yedi Çinli şirkete yaptırım uygulaması gerektiğini belirtmektedir. Araştırmalar, bu şirketlerin sert koşullar altında zorla çalıştırma uyguladığını ortaya koymuştur. Bu durum, Kanada pazarına giren ürünlerin daha sıkı kontrol edilmesi gerektiğini göstermektedir.¹¹⁷

ABD'nin "Uygur Zorla Çalıştırmayı Önleme Yasası" (UFLPA), Doğu Türkistan'da zorla çalıştırmayla üretilen ürünlerin ithalatını yasaklamak amacıyla yürürlüğe girmiştir. Ancak Çin'in, bu ürünlerin menşei gizlemek için Vietnam gibi komşu ülkeleri kullandığı ve özellikle pamuk ve giyim sektöründe bu stratejinin yaygın olarak uygulandığı görülmektedir. Bu noktada uzmanlar, ABD'nin bu duruma karşı daha etkili önlemler alması gerektiğini vurgulamaktadır.¹¹⁸

ABD ve küresel perakendeciler üzerinde yapılan bir araştırma ise yasaklı Çin pamuğunun tedarik zincirlerinde halen dolaşımında olduğunu ortaya koymaktadır. Test edilen 822 ürünün %19'unda Doğu Türkistan'da üretilen pamuk bulunmuş, bu ürünlerin %57'sinde yalnızca ABD menşei etiketi yer almıştır. Araştırma, Doğu Türkistan pamuğunun diğer bölgelerden gelen pamuklarla karıştırıldığını ve yasaların bu ürünlerin dolaşımını tamamen engelleyemediğini göstermektedir. 2021'de ABD, bu pamukla üretilen ürünlerin ithalatını yasaklamış olsa da araştırma, yasa uygulamalarının sınırlı kaldığını ve Çin'in pamuğu diğer ülkeler üzerinden ABD'ye ulaştırdığını vurgulamaktadır.¹¹⁹

2020 yılında, Uluslararası Kölelik Karşıtı Örgüt (Anti-Slavery International), İşçi Hakları Konsorsiyumu (WRC), İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), ABD merkezli AFL-CIO İşçi Sendikası ve Uygur İnsan Hakları Projesi gibi önde gelen kuruluşların da aralarında bulunduğu 19'dan fazla insan hakları örgütü, Uygur, Kazak, Kırgız ve diğer milletlerin fabrikalarda zorla çalıştırılmasına ilişkin ortak bir açıklama yayımladı. Açıklamada uluslararası markalara çağrıda bulunarak, Uygur Türklerinin zorla çalıştırıldığı fabrikalarla iş birliğine son verilmesini talep edildi. Özellikle tekstil ve teknoloji

112 ETHR, 5 Temmuz Urumçi Katliamı Raporu, 2-3.

113 Adrian Zenz, "The Conceptual Evolution of Poverty Alleviation through Labor Transfer in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region," *Central Asian Survey*, 2023, DOI: 10.1080/02634937.2023.2227225.

114 The Guardian, "Substantial Volume of Clothing Tied to Uyghur Forced Labour Entering EU, Says Study," December 6, 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/06/substantial-volume-of-clothing-tied-to-uyghur-forced-labour-entering-eu-says-study-china>

115 RTV Online, "Vietnam Overtakes China as Largest Exporter of Goods Made with Uyghur Forced Labor." Accessed December 2024. https://www.rtvonline.com/english/international/13553#google_vignette

116 ECNS, "Chinese Tomato from Xinjiang Arrives, Italian Farmers Protest." April 1, 2024. <https://www.ecns.cn/m/business/2024-04-01/detail-ihczemzi6542489.shtml>

117 The Globe and Mail, "Ottawa, China Seafood, Uyghur Labour." Accessed December 2024. <https://www.theglobeandmail.com/canada/article-ottawa-china-seafood-uyghur-labour/>

118 VOA News, "Vietnam Overtakes China as Largest Exporter of Goods Made with Uyghur Forced Labor." November 2024. <https://www.voanews.com/a/vietnam-overtakes-china-as-largest-exporter-of-goods-made-with-uyghur-forced-labor/7466067.html>

119 Reuters, "Banned Chinese Cotton Found in 19 US Retailers' Merchandise, Study Shows." May 7, 2024. <https://www.reuters.com/markets/commodities/banned-chinese-cotton-found-19-us-retailers-merchandise-study-shows-2024-05-07/>

Fotoğraf: Doğu Türkistan'da işçiler pamuk topluyor. Kaynak: https://www.sohu.com/a/422122183_267106?sec=wd

sektörlerini hedef alan bu çağırının, Çin'in Doğu Türkistan bölgesindeki sistematik zorla çalıştırma politikalarına karşı küresel farkındalık oluşturmayı amaçladığı görülmektedir. İnsan hakları örgütleri, uluslararası markaların tedarik zincirlerini gözden geçirmesi ve zorla çalıştırma içeren üretim süreçlerine son vermesi gerektiğinin altını çizdi.¹²⁰ Bu fabrikalarda üretilen ürünlerin, dünya genelinde tüketicilere ulaşması, sorunun yalnızca bölgesel değil küresel bir mesele olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu girişim, uluslararası toplumun Çin'in Doğu Türkistan bölgesindeki insan hakları ihlallerine karşı pozitif bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu çağırının hedef aldığı markaların bu talepleri ne ölçüde yerine getireceği belirsizliğini korumaktadır.

Sheffield Hallam Üniversitesi Helena Kennedy Uluslararası Adalet Merkezi'nin "Tailoring Responsibility: Tracing Apparel Supply Chains to Combat Forced Labor in the EU (Sorumluluk Biçmek: Uygur Bölgesinden Avrupa'ya Giyim Tedarik Zincirlerinin İzini Sürmek)" başlıklı raporu, Avrupa'ya ithal edilen tekstil ürünlerindeki zorla çalıştırma uygulamalarına dikkat çekmektedir. Özellikle Doğu Türkistan'da zorla çalıştırma yoluyla üretilen pamuk ve tekstil ürünlerinin Avrupa pazarına girişini vurgulayan rapor, tedarik zincirlerinde şeffaflık eksikliğinin ve insan hakları ihlallerinin gizlenmesinin bu sorunun devamına katkı

sağladığını ifade etmiştir. Raporda, Avrupa Birliği'ne zorla çalıştırmayla bağlantılı ürünlerin ithalatını önlemek için daha sıkı düzenlemeler ve etkili denetim mekanizmaları geliştirme çağrısında bulunulmuş, şirketlerin tedarik zincirlerini daha sorumlu bir şekilde yönetmesinin ve bu tür uygulamaların küresel tekstil sektörü üzerindeki etkilerinin azaltılmasının gerekliliği gündeme getirilmiştir.¹²¹

Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü'nün (ASPI) "Uyghurs for Sale (Satılık Uygurlar)" başlıklı raporu, Çin hükümetinin Uygur ve diğer etnik azınlıkları Doğu Türkistan bölgesinden ülke genelindeki fabrikalara zorla çalıştırma amacıyla transfer ettiğini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Rapor, en az 82 küresel markanın bu tedarik zincirleri aracılığıyla zorla çalıştırma uygulamalarına dolaylı olarak katkı sağladığını göstermekte ve bu durumun uluslararası insan hakları standartlarına aykırı olduğunu dile getirmektedir. Zorla çalıştırma yoluyla üretilen ürünlerin küresel tedarik zincirlerine entegrasyonuna vurgu yapan rapor, şirketlerin sorumluluklarını artırmaları ve tedarik zincirlerini daha şeffaf hale getirmeleri gerektiğini savunmaktadır. Rapor, aynı zamanda uluslararası toplumun, zorla çalıştırma uygulamalarına karşı daha etkili önlemler alması çağrısında bulunmaktadır.¹²²

120 Euronews, "190 Örgütten Ünlü Markalara: Uygurların Zorla Çalıştırıldığı Fabrikalarla İş Birliğine Son Verin," erişim tarihi: Ocak 2025, <https://tr.euronews.com/2020/07/24/190-orgutten-unlu-markalara-uygur-lar-n-zorla-cal-st-r-ld-g-fabrikalarla-is-birligine-son-v>.

121 Yalkun Uluyol ve diğerleri, Tailoring Responsibility: Tracing Apparel Supply Chains from the Uyghur Region to Europe (Sheffield Hallam Üniversitesi Helena Kennedy Uluslararası Adalet Merkezi, Aralık 2023, güncellenmiş Şubat 2024), erişim tarihi: Ocak 2025, <https://www.shu.ac.uk/helena-kennedy-centre-international-justice/research-and-projects/all-projects/eu-apparel>.

122 Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü (ASPI), Uyghurs for Sale: 'Re-education', Forced Labour and Surveillance Beyond Xinjiang, March 2020, erişim tarihi: Ocak 2025, <https://www.aspi.org.au/report/uyghurs-sale>.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 31 Ağustos 2022 tarihli "Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'ndeki İnsan Hakları Endişelerine İlişkin Değerlendirme" başlıklı raporu, Çin hükümetinin Doğu Türkistan bölgesindeki Uygur ve diğer Müslüman azınlıklara yönelik insan hakları ihlallerini değerlendirmektedir. Rapor, geniş çaplı zorla çalıştırma, keyfi tutuklama, işkence ve diğer kötü muamelelerin varlığını ortaya koyarken, bu uygulamaların uluslararası insan hakları standartlarını ciddi şekilde ihlal ettiğine işaret etmektedir. İnsan hakları grupları ve mağdurların ifadelerine dayanan rapor, Çin'in "aşırılık" ve "terörizmle mücadele" politikalarının dini ve kültürel kimlikleri hedef aldığını ve bireysel özgürlükleri sistematik şekilde ihlal ettiğini belirtmektedir.¹²³

"The Uyghur Genocide: An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention" başlıklı rapor, Newlines Institute for Strategy and Policy ile Raoul Wallenberg Centre for Human Rights tarafından hazırlanmıştır ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygur halkına yönelik olarak 1948 Soykırım Sözleşmesi'ni ihlal eden sistematik bir soykırım politikası izlediğini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Çin hükümetinin politikaları, Uygurların yok edilmesi niyetini açıkça gösteren resmî belgeler, yüksek düzeyli yetkililerin açıklamaları, "köklerini kazıyın," "bağlarını koparın" gibi ifadeler ve tekrarlayan eylemlerle kanıtlanmaktadır. Rapora göre, kitlesel tutuklamalar, zorunlu doğum kontrol yöntemleri, çocukların ailelerinden koparılması ve Uygur kültürünün silinmesi gibi uygulamalar, Uygurları biyolojik, kültürel ve toplumsal olarak yok etmeyi amaçlayan soykırım niyetini somutlaştırmaktadır. Raporda, özellikle toplama kamplarındaki işkenceler, zorla çalıştırma, zorunlu asimilasyon politikaları ve dini özgürlüklerin ortadan kaldırılması gibi uygulamalara dikkat çekilmektedir. Bu bulgular, Çin hükümetinin Uygur halkını hedef alan geniş kapsamlı bir soykırım stratejisini uyguladığını ve uluslararası hukukun açıkça ihlal edildiğini göstermektedir. Raporda, uluslararası topluma bu ihlallere karşı acil ve etkili önlemler alma çağrısında bulunulmakta, Çin'in hesap vermesinin sağlanması gerektiği belirtilmektedir.¹²⁴

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün "Break Their Lineage, Break Their Roots: China's Crimes Against Humanity Targeting Uyghurs and Other Turkic Muslims" başlıklı raporu, Çin hükümetinin Uygurlar ve diğer Türkî Müslümanlara yönelik eylemlerinin insanlığa karşı suç teşkil ettiği savını ortaya koyan kapsamlı bir incelemedir. Raporda; kitlesel gözaltılar, zorla çalıştırma, doğum kontrolü ve sterilizasyon gibi nüfus politikaları, kültürel ve dini asimilasyon, ailelerin parçalanması gibi uygulamalar detaylandırılmakta; bu uygulamaların sistematik ve devlet destekli bir planın parçası olduğu vurgulanmaktadır. Çin'in bahsi geçen politikalarının, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Roma Statüsü'ne göre insanlığa karşı suç kapsamına girdiği iddia edilirken, bu suçların hem bireyler hem de topluluklar

Fotoğraf: https://www.sohu.com/a/156216064_798957

üzerinde derin ve kalıcı etkiler bıraktığı ifade edilmektedir. Raporda ayrıca, Çin hükümetine, uluslararası topluma ve özellikle Birleşmiş Milletler'e, bu suçların önlenmesi ve mağdurların korunması için daha etkili adımlar atılması çağrısında bulunmaktadır.¹²⁵

Avrupa Birliği, zorla çalıştırma yoluyla üretilen ürünlerin dolaşımını engellemeye yönelik önemli bir adım atarak 2024 yılında kapsamlı bir düzenleme kabul etti. Bu yeni düzenleme, zorla çalıştırma ile üretilen ürünlerin AB pazarına girişini engellemeyi amaçlıyor ve küresel tedarik zincirlerinde daha sıkı denetimler yapılmasını öngörüyor. Uygulama kapsamında, şirketler ürünlerinin üretim süreçlerinde zorla çalıştırma olmadığını kanıtlamakla yükümlü tutulacak. Gıda, tekstil, teknoloji gibi farklı sektörlerdeki ürünleri hedef alan bu düzenleme, zorla çalıştırmanın önlenmesi için uluslararası iş birliğini teşvik etmeyi amaçlıyor.¹²⁶

Doğu Türkistan'da zorla çalıştırma ile üretilen kırk konteyner domates salçası, İtalya'nın Salerno limanına ulaşmıştır. Coldiretti Çiftçiler Birliği, Çin'in zorla çalıştırma yoluyla Doğu Türkistanlı işçileri sömürdüğünü ve bu ürünlerin Avrupa standartlarına uymadığını belirterek protesto düzenlemiştir. Salçaların %90'ının Uygurlar tarafından üretildiği iddia edilmiş ve Uygur İnsan Hakları Projesi ile Uygur Amerikan Derneği, İtalya hükümetine bu ithalatla ilgili endişelerini dile getiren bir mektup göndermiştir.¹²⁷

Yale Üniversitesi'nin bir raporu, Doğu Türkistan'daki Uygurlara toplamda 4,4 milyon yıl hapis cezası verildiğini

123 BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, OHCHR Assessment of Human Rights Concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China, 31 Ağustos 2022, erişim tarihi: Ocak 2025, <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-assessment-human-rights-concerns-xinjiang-uyghur-autonomous-region>

124 Newlines Institute for Strategy and Policy ve Raoul Wallenberg Centre for Human Rights, The Uyghur Genocide: An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention (Washington, DC: Newlines Institute for Strategy and Policy, March 2021).

125 Human Rights Watch, "Break Their Lineage, Break Their Roots: China's Crimes Against Humanity Targeting Uyghurs and Other Turkic Muslims", April 19, 2021, accessed January 2025, <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting>.

126 Human Rights Watch, "EU Adopts New Regulation to Curtail Forced Labor."

127 Decode39, "Chinese Tomato from Xinjiang Arrives, Italian Farmers Protest." Accessed December 2024, <https://decode39.com/9090/chinese-tomato-from-xinjiang-arrives-italian-farmers-protest/>

ve bu cezaların son derece orantısız olduğunu ortaya koymaktadır. Çin, bölgede refahı artırdığı ve toplumsal uyumu sağladığı iddialarında bulursa da kanıtlar geniş çaplı gözaltılar, zorla çalıştırma ve kültürel baskıya işaret etmektedir. Rapor, bu tür insan hakları ihlallerine karşı uluslararası toplumu harekete geçmeye çağırılmaktadır.¹²⁸

Çin hükümeti, Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerine dair imajını düzeltmek amacıyla Tayvanlı influencerları bölgeye davet etmektedir. Tayvan hükümeti ise, Pekin'in bu kişileri Uygurların zorla çalıştırılması iddialarını örtbas etmek için kullandığını iddia etmekte ve vatandaşlarını Çin'de çalışmaktan veya seyahat etmekten kaçınmaları yönünde uyarmaktadır. Bazı influencerlar, Çin'in bu kampanyasına katılmayı reddetmiş, ancak bu tanıtım faaliyetleri, bölgedeki insan hakları ihlalleriyle ilgili endişeleri artırmıştır.¹²⁹

Bu bulgular, Doğu Türkistan'daki zorla çalıştırma sisteminin geniş çapta ekonomik ve toplumsal etkileri olduğunu göstermektedir. Uluslararası tedarik zincirlerine sızan bu ürünler, yasaların etkinliğini sorgularken, insan hakları ihlallerine karşı daha güçlü küresel önlemlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.4. ZORLA ÇALIŞTIRMA MEKANİZMALARI VE ANALİZİ

Doğu Türkistan, Çin'in küresel ticaret ağı olan İpek Yolu Girişimi'nin (Belt and Road Initiative) kilit noktalarından biridir. Bu nedenle, bölge ekonomik kalkınma projelerinin merkezinde yer almaktadır.

Tarih boyunca çeşitli ülkeler ile sahip olduğu sınırları sebebiyle Çin için tampon bölge görevi gören Doğu Türkistan, Çin'in Batı'ya açılması için bir engel sayılabilecek Taklamakan Çölü ve Çin Seddi gibi bariyerleri de aşması açısından bir anahtar bölge haline gelmiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında, Doğu Türkistan bölgesinin hammadde ve ucuz işgücü sağlayıcısı olması Çin'in dikkatini çeken unsurlardan biri olmuştur.¹³⁰

Doğu Türkistan'da zorla çalıştırma uygulamaları, Çin hükümetinin baskıcı politikalarının en dikkat çekici unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanizmalar, hem bölgedeki nüfusu kontrol altına almak hem de Çin'in ekonomik hedeflerine hizmet etmek amacıyla sistematik bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Bununla birlikte Çin hükümetinin, zorla çalıştırmayı hem yerel ekonomiyi güçlendirmek hem de uluslararası piyasalarda daha rekabetçi hale getmek için kullandığını söylemek de mümkün görünmektedir.

Zorla çalıştırma uygulamaları, yalnızca Çin içinde sınırlı kalmamakta, uluslararası tedarik zincirine de entegre olmaktadır. Birçok küresel marka ve şirket, farkında olarak veya olmayarak, bu iş gücünden faydalanan ürünler kullanmaktadır. Bu durum, şirketlerin etik standartlarına ve uluslararası ticaret kurallarına aykırıdır.

Uygur zorla çalıştırılması, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (PRC) Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ile olan ilişkilerini etkileyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Doğu Türkistan, dünya çapında devlet tarafından zorla çalıştırmanın en yaygın uygulandığı bölge konumundadır. Zorla çalışma transferleri ve yoksulluk azaltma uygulamaları 2024'ün başlarına kadar devam etmiştir. Bu süreç, özellikle hedeflenen etnik gruplar için iş gereksinimlerinin artırılmasına yönelik devlet planlarıyla şekillenmiştir.¹³¹

Çin Hükümeti'nin Doğu Türkistan bölgesindeki zorla çalıştırma politikalarının, özellikle Uygur ve diğer etnik grupları hedef aldığını ve yeniden eğitim kamplarına bağlı zorla çalıştırma ve iş gücü transferi politikalarının bu bağlamda iki temel mekanizma olarak yürütüldüğü söylenebilir. Bahsi geçen uygulamalar da dikkate alındığında bu mekanizmalarda göze çarpan iki husus olduğu iddia edilebilir. Yeniden eğitim kampları, "mesleki beceriler eğitimi" adı altında bireyleri ideolojik olarak yeniden şekillendirmeyi ve düşük ücretlerle çalıştırmayı amaçlamaktadır. İş gücü transferi politikası ise kırsal bölgelerdeki fazla iş gücünü tarım dışı sektörlerle yönlendirmek ve bu süreçte zorunlu çalışma düzenini kurumsallaştırmayı hedeflemektedir.¹³²

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) Doğu Türkistan'da uyguladığı zorla çalıştırma politikaları, sistematik bir baskı mekanizması olarak dikkat çekmektedir. Toplama kamplarında yaklaşık 900.000 ila 1,8 milyon Uygur ve diğer etnik gruplar tutulmaktadır. Resmi olarak "yeniden eğitim" adı verilen bu programlarda, bireyler ideolojik ve kültürel asimilasyona maruz bırakılmaktadır. Bu süreçte psikolojik ve fiziksel işkence, zorla kısırlaştırma ve cinsel saldırı gibi ağır insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır. Kamplardan çıkarılan bireyler, genellikle düşük ücretlerle veya ücretsiz olarak çalıştırıldıkları tarım alanlarına ya da fabrikalara gönderilmektedir. Çalışmayı reddedenler, tekrar gözaltına alınma veya hapsedilme tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır.¹³³

Doğu Türkistan'daki bu sistem, devletin bireylerin tarım arazilerini büyük ölçekli işletmelere devretmesini zorunlu kılarak iş gücünü kontrol altında tutmasını sağlamaktadır. Mevsimlik tarımsal işgücü transferleri de bu politikanın bir parçası olarak kırsal nüfusu baskı altında organize etmektedir. Ayrıca, mesleki eğitim programları ve iş

128 ABC News. "China Uyghur Policies Xinjiang Atrocity Crime Report Finds." August 23, 2024. <https://www.abc.net.au/news/2024-08-23/china-uyghur-policies-xinjiang-atrocity-crime-report-finds/104242378>.

129 The Print. "China Pays Taiwanese Influencers to Create Positive Content on Xinjiang to Diminish Negative Narratives." Accessed December 2024. <https://theprint.in/world/china-pays-taiwanese-influencers-to-create-positive-content-on-xinjiang-to-diminish-negative-narratives/2254953/>

130 Sayin, Y., and G. Koçak. "Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi," 2017.

131 Adrian Zenz. "Forced Labor in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region: Assessing the Continuation of Coercive Labor Transfers in 2023 and Early 2024," *China Brief* 24, no. 5 (March 1, 2024): 21.

132 Ibid.

133 *Forced Labor in the Uyghur Region: The Evidence Issue Brief 1* (Sheffield Hallam University's Helena Kennedy Centre for International Justice, April 2023).

transferleri gibi uygulamalarla hedeflenen grupların asimilasyonu ve kontrolü artırılmaktadır. Bu programlar, 14. Beş Yıllık Plan doğrultusunda istihdam zorunluluklarını her hane için genişleterek bireyleri devletin belirlediği işlerde çalışmaya zorlamaktadır.

2023 ve 2024 yılları boyunca, Doğu Türkistan'da iş gücü transferlerinin yoğunlaştığı ve devletin, hedeflenen etnik grupların diğer eyaletlere transferini artırdığı raporlanmıştır. Devletin bu süreçleri işsizlik izleme ve erken uyarı sistemleriyle desteklemesi, kırsal bölgelerdeki düşük gelirli hanelerin sürekli gözetim altında tutulduğunu göstermektedir. Zorla çalıştırma politikaları, bireylerin rızasını hiçe sayarak sosyal istikrar ve ekonomik gelişim bahanesiyle uygulanmakta, uluslararası hukukun ihlal edildiği açıkça görülmektedir.¹³⁴

Doğu Türkistan'da milyonlarca kişi "fazla iş gücü" ve "iş gücü transferi" programlarına dahil edilmiştir. Bu programlar, hedeflenen etnik grupları tarım ve sanayi sektörlerinde zorunlu çalışmaya yönlendirmektedir. 2021 yılı itibarıyla bu programlar kapsamında 3,2 milyon kişi çalıştırılmıştır. Devlet, her haneden en az bir bireyin bu tür işlere katılmasını zorunlu kılmıştır. Katılmayı reddedenler, "üç kötülük" (ayrılıkçılık, terörizm ve dini aşırılıkçılık) ile ilişkilendirilerek cezalandırılmıştır. Bu uygulamalar, uluslararası normlara göre zorla çalıştırma, insan ticareti ve modern kölelik olarak nitelendirilmektedir.¹³⁵

Zorla çalıştırma süreçleri, bireylerin temel haklarını ihlal eden baskıcı bir sistemle desteklenmektedir. Çalışma alanlarında bireylerin hareket özgürlüğü tamamen kısıtlanmakta, yüksek teknolojiyle gözetim sağlanmakta ve sıkı güvenlik önlemleri uygulanmaktadır. Çalışanlar, ayrılmaya da şikâyet hakkına sahip değildir. Kimlik belgelerine el konulmakta, maaşları kesilmekte ve genellikle süresiz sözleşmelerle çalıştırılmaktadır. Ödeme yapılan durumlarda bile ücretler, devletin belirlediği asgari ücretin çok altında kalmaktadır.¹³⁶

Çin hükümeti, Doğu Türkistan'daki zorla çalıştırma politikalarını "yoksulluğun azaltılması" gibi gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Ancak bu programlar, bireylerin rızasını hiçe sayan, ağır baskılara ve insan hakları ihlallerine dayanan sistematik bir yapı sunmaktadır. Bu uygulamalar, modern köleliğin ve zorla çalıştırmanın en açık örneklerinden biri olarak uluslararası toplumun tepkisini çekmektedir ve ciddi bir insan hakları krizi olarak kabul edilmektedir.

SONUÇ VE HUKUKİ ANALİZ

Zorla çalıştırma, ulusal sınırları aşan, insan haklarını ihlal eden ve modern çağın kölelik sistemi olarak tanımlanabilecek küresel bir sorun haline gelmiştir. Doğu Türkistan'daki uygulamalar, zorla çalıştırmanın yalnızca bireysel rızanın ihlaliyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda devlet destekli sistematik baskı politikaları ve uluslararası tedarik zincirlerine entegre olmuş yapısal bir sorun olarak karşımıza çıktığını açıkça göstermektedir. Bu rapor,

zorla çalıştırma olgusunun farklı boyutlarını ele alarak, kavramsal çerçevesini ve bu kapsamda Doğu Türkistan'daki uygulamaları derinlemesine incelemiştir.

Zorla çalıştırma kavramı, bireylerin özgür iradesi dışında çalışmaya zorlanmasını ifade etse de bu tanım, geniş ve karmaşık bir sorunun yalnızca yüzeyini yansıtmaktadır. Bu raporun ilk bölümünde tartışıldığı gibi, zorla çalıştırma, devlet politikaları, ekonomik hedefler ve ideolojik amaçların bir araya gelerek oluşturduğu sistematik bir baskı mekanizmasıdır. Doğu Türkistan örneğinde, bu mekanizmalar, ekonomik kalkınma ve ulusal güvenlik söylemleriyle meşrulaştırılmıştır. Ancak, pratikte bu politikalar, insan haklarını sistematik olarak ihlal eden bir asimilasyon ve baskı aracı olarak kullanılmaktadır.

Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı zorla çalıştırma politikaları, uluslararası insan hakları hukukunu ve çalışma standartlarını ihlal eden sistematik uygulamalar içermektedir. Bu uygulamalar, zorla iş gücü transferleri, toplama kamplarında emek sömürüsü, sanayi ve tarım sektörlerinde zorunlu istihdam, çocuk ve kadınların devlet destekli iş gücü programlarına zorla dahil edilmesi gibi farklı mekanizmalar üzerinden yürütülmektedir. Tekstil, pamuk üretimi, elektronik, güneş paneli üretimi ve madencilik gibi sektörlerde küresel tedarik zincirlerine entegre edilen zorla çalıştırma uygulamaları, dünya genelinde birçok ülkeye ve çok uluslu şirkete kadar uzanmaktadır.

¹³⁴ Zenz, "Forced Labor in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region," 21.

¹³⁵ Forced Labor in the Uyghur Region, April 2023.

¹³⁶ Ibid.

Fotoğraf: Çin haberlerinde yayımlanan bir görsel Kaynak: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1796379710790565696&wfr=spider&for=pc>

Bu uygulamalar, Çin'in taraf olduğu veya üzerinde bağlayıcı etkisi bulunan birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmeyle açıkça çelişmektedir. Çin, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) üyesi olmasına rağmen, örgütün 29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi'ni (1930) ve 105 No'lu Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ni (1957) 2022 yılına kadar onaylamamış, ancak uluslararası baskılar sonucunda onayladığını duyurmuştur. Ancak sahada yapılan araştırmalar ve belgeler, Çin'in sözleşmelerin ruhuna ve yükümlülüklerine aykırı davrandığını göstermektedir. Ayrıca Çin, ILO'nun 87 No'lu Sendika Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkı Sözleşmesi ile 98 No'lu Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Sözleşmesi'ne taraf değildir, dolayısıyla işçilerin haklarını koruma noktasında temel güvenceleri sağlamamaktadır.

Bunun yanında Çin, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni (1948) desteklediğini beyan etmiş ancak, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni (ICCPR, 1966) imzaladığı halde onaylamamıştır. Bu sözleşmenin 8. maddesi, zorla çalıştırmayı açık bir şekilde yasaklamaktadır. Çin, taraf olduğu BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne (ICESCR, 1966) taraf olmasına rağmen, zorla çalıştırmayı yasaklayan hükümleri ihlal etmektedir. BM Soykırım Sözleşmesi'ne (1948) de taraf olan Çin, Uygurlara yönelik zorla çalıştırma politikalarını etnik kimliklerinin yok edilmesine yönelik bir stratejiyle birlikte yürüttüğü için bu sözleşme kapsamında da yükümlülüklerini yerine getirmemektedir.

Zorla çalıştırma politikaları, yalnızca ekonomik sömürüyle sınırlı kalmayıp, Uygur kimliğini, kültürel varlığını ve aile yapılarını hedef alan sistematik baskı mekanizmalarının bir parçası olarak yürütülmektedir. Toplama kamplarında zorla

çalıştırma, sistematik doğum kontrol politikaları, çocukların zorla yetimhanelere yerleştirilmesi ve nüfusun demografik yapısının değiştirilmesi, BM Soykırım Sözleşmesi'nin 2. maddesinde tanımlanan soykırım suçunun unsurlarını içermektedir.

Bu nedenle Çin'in zorla çalıştırmaya dayalı politikalarına karşı uluslararası toplum bahsi geçtiği üzere çeşitli yaptırım ve önlemler geliştirmiştir. Ancak Çin, uluslararası yaptırımları aşmak için üretim menşei gizleme ve Vietnam gibi ülkeler üzerinden dolaylı ihracat yapma gibi yöntemler kullanarak bu denetimleri aşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, zorla çalıştırma bağlantılı ürünlerin küresel tedarik zincirlerine sızmasını önlemek için uluslararası iş birliğinin artırılması, ithalat denetimlerinin sıkılaştırılması ve bağımsız izleme mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Çin'in uluslararası yükümlülüklerine uymasını sağlamak adına, yaptırımların genişletilmesi ve zorla çalıştırmaya dair kanıtların daha kapsamlı şekilde belgelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Raporda detaylı bir şekilde ele alındığı gibi, Doğu Türkistan'da zorla çalıştırma, yeniden eğitim kamplarından iş gücü transferlerine kadar geniş bir yelpazede uygulanmaktadır. Bu uygulamalar, Çin'in ideolojik, ekonomik ve demografik hedeflerini gerçekleştirmek için kullandığı sistematik baskı politikalarının bir parçasıdır. Zorla çalıştırma, yalnızca bölgesel bir insan hakları sorunu değil, aynı zamanda küresel tedarik zincirlerine sızmış, uluslararası ticareti ve ekonomik ilişkileri etkileyen bir krizdir. Özellikle tekstil, tarım ve madencilik sektörlerinde zorla çalıştırılan Uygur işçilerin emeği, birçok uluslararası markanın tedarik zincirlerine dahil olmaktadır. Bu durum, uluslararası şirketlerin etik

sorumluluklarını yerine getirmesi ve daha sıkı düzenlemeler yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE YOL HARİTASI

Zorla çalıştırma, yalnızca bireysel hakları ihlal eden bir insan hakları sorunu değil, aynı zamanda küresel ticaret, ekonomik eşitlik ve toplumsal adalet açısından da ciddi sonuçlar doğuran bir meseledir. Türkiye, hem coğrafi konumu hem de ekonomik yapısı itibarıyla bu sorunun önlenmesinde ve farkındalık yaratılmasında önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin gerek iç politikada gerekse uluslararası alanda zorla çalıştırmaya karşı etkin bir mücadele yürütmesi, insan hakları standartlarına katkı sağlayacaktır.

Çin'den İthal Edilen Ürünlerin İncelenmesi: Türkiye'ye ithal edilen ürünlerin üretim süreçlerinde zorla çalıştırma işgücünün kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek için kapsamlı bir inceleme mekanizması kurulmalıdır. Bu doğrultuda, özellikle Uygur Türklerinin zorla çalıştırıldığına dair risk taşıyan ürün gruplarına (örneğin tekstil, tarım ürünleri ve elektronik) öncelik verilerek ithalat sürecinde insan hakları kriterleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Zorla Çalıştırma Ürünlerine Karşı Gümrük Önlemleri: Zorla çalıştırma yoluyla üretilen ürünlerin Türkiye'ye girişini engellemek adına, gümrükte sıkı kontrol prosedürleri uygulanmalı ve şüpheli ürünlere el konulması yönünde yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu çerçevede, uluslararası standartlarla uyumlu bir izleme ve sertifikasyon sistemi geliştirilmelidir.

Uluslararası İş Birliği ve Bilgi Paylaşımı: Türkiye, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliğini artırarak, zorla çalıştırmaya karşı küresel mücadeleye aktif katkı sağlamalıdır. Bölgesel iş birliği yoluyla, ticaret ortakları arasında zorla çalıştırmaya dair veri paylaşımını ve standartların uygulanmasını teşvik etmelidir.

Ulusal Farkındalık Kampanyaları: Zorla çalıştırmanın insan hakları ihlali ve ekonomik etkileri konusunda kamuoyunu bilinçlendirmek için kapsamlı eğitim ve farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Bu kampanyalar, özellikle iş dünyası, tüketiciler ve karar alıcılar arasında insan hakları duyarlılığını artırmayı hedeflemelidir.

Yerel İş Gücünü Destekleme Politikaları: İç pazarda zorla çalıştırmaya karşı güçlü bir duruş sergilenmesi adına, işverenlerin etik işgücü standartlarını benimsemesini teşvik eden teşvik mekanizmaları oluşturulmalıdır. Ayrıca, yerel iş gücünü destekleyen politikalar geliştirilerek, düşük maliyetli ve insan haklarına aykırı işgücüyle rekabetin olumsuz etkileri minimize edilmelidir.

Ulusal Yasal Düzenlemelerin Güçlendirilmesi: Türkiye'de zorla çalıştırmaya karşı mevcut yasal düzenlemeler gözden geçirilmeli ve uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmelidir. Ayrıca, zorla çalıştırma suçlarına karşı daha caydırıcı cezalar ve etkin denetim mekanizmaları geliştirilmelidir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Desteklenmesi: Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının, zorla çalıştırma ile ilgili farkındalık yaratma ve izleme çalışmalarında daha etkin rol oynayabilmesi için fon ve lojistik destek sağlanmalıdır.

Türkiye, bu önerileri uygulayarak, hem ulusal düzeyde insan haklarına dayalı bir yaklaşımı güçlendirebilir hem de uluslararası topluma, zorla çalıştırma ile mücadelede örnek teşkil edebilir. Bu adımlar, yalnızca küresel bir sorunun çözümüne katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin insan hakları konusundaki kararlılığını ve liderlik rolünü pekiştirecektir.

Zorla çalıştırma, bireysel özgürlükleri hiçe sayan, insan onuruna aykırı ve uluslararası hukuku ihlal eden sistematik bir baskı mekanizmasının parçasıdır. Doğu Türkistan'da uygulanan politikalar, bu sorunun en uç ve sistematik örneklerinden birini teşkil etmektedir. Ancak, bu sorun sadece Doğu Türkistan ile sınırlı değildir; küresel tedarik zincirleri ve uluslararası ticaret bağlamında geniş çaplı bir krizin parçasıdır. Çin'in bu politikaları, insan haklarına yönelik ihlaller, demografik dönüşüm çabaları ve ekonomik sömürüden oluşan bir stratejik çerçeveye dayanmaktadır. Bu durum, yalnızca Doğu Türkistan halkını değil, uluslararası toplumun ahlaki sorumluluklarını ve ekonomik sistemlerini de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, uluslararası toplumun, devletlerin, şirketlerin ve bireylerin bu konuda daha kararlı adımlar atması gerekmektedir. Zorla çalıştırmanın son bulması, ancak çok yönlü ve kararlı bir çabayla mümkün olabilir. Bu rapor, bu çabaların yapılandırılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

ABC News. "China Uyghur Policies Xinjiang Atrocity Crime Report Finds." August 23, 2024. <https://www.abc.net.au/news/2024-08-23/china-uyghur-policies-xinjiang-atrocity-crime-report-finds/104242378>.

Abulaiti, Sainati. *Çin'de Azınlıklar ve Azınlık Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Acet İnce, Gül Şerbet. "Çin'in Vahşi Yüzü: Doğu Türkistan Zulmü ve Uluslararası Toplumun Sorumlulukları." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6, no. 4 (2019): 572-584.

Adıbelli, Barış. *Osmanlıdan Günümüze Türk-Çin İlişkileri*. İstanbul: IQ Yayıncılık, 2007.

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (African Charter on Human and Peoples' Rights). Adopted June 27, 1981. Entered into force October 21, 1986.

AIHK. *X v. the Federal Republic of Germany*, (admissibility), Appl. No. 4653/70, April 1, 1974.

AIHM. *Chowdury and Others v. Greece*, Appl. No. 21884/15, March 30, 2017, para. 90.

AIHM. *Van der Musselle v. Belgium*, Appl. No. 8919/80, November 23, 1983, para. 37.

AIHM. *Zengin v. Türkiye* (Başvuru No. 53067/00), Karar Tarihi: 9 Ocak 2008.

Aksoy, Emine Eylem. "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 4. Maddesi: Kölelik, Kulluk, Zorla Çalıştırma ve Zorunlu Çalışma Yasağı." In *Av. Dr. Şükrü Alpaslan Armağanı*, 116. İstanbul: İstanbul Barosu, Türk Ceza Hukuku Derneği, 2007.

Akılmaz. "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tazimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi." 216.

Allain, Jean, and Robin Hickey. "Property and the Definition of Slavery." *International and Comparative Law Quarterly* 61, no. 4 (2012): 916. Accessed April 4, 2022. https://www.researchgate.net/publication/286456269_Property_Law_and_the_Definition_of_Slavery#fullTextFileContent.

Amerika Birleşik Devletleri Gümrük ve Sınır Koruma (CBP). *Uygarlaştırılmış Ticaret Yasası ve Zorla Çalıştırma Düzenlemeleri: CBP Rehberi*.

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (American Convention on Human Rights). Adopted November 22, 1969. Entered into force July 18, 1978.

Andican, A. Ahat. *Osmanlıdan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*. İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2009.

Androff, David K. "The Problem of Contemporary Slavery: An International Human Rights Challenge for Social Work." *International Social Work* 65, no. 2 (2010): 214-215. Aktaran: Güler, "Modern Kölelik ve Modern Köleliğin Görünümleri," 32-33.

Australian Government. *Modern Slavery Act 2018*. Accessed December 2024. <https://www.legislation.gov.au/Details/C2018A00153>.

Avrupa Konseyi. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 1950.

Avrupa Konseyi. "Avrupa Sosyal Şartı: Sosyal ve Ekonomik Haklar." Accessed December 2024. <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>.

Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü (ASPI). Uyghurs for Sale: 'Re-education', Forced Labour and Surveillance Beyond Xinjiang. March 2020. Erişim tarihi: Ocak 2025. <https://www.aspi.org.au/report/uyghurs-sale>.

Bal, Ali. "Kölelik, Zorla Çalıştırma ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk ve AIHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi." *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, no. 2 (2019): 61.

Bakır, Zülfiye Zeynep. *Modern Kölelik*. İNSAMER, Araştırma 19-Uluslararası Hukuk, Ağustos 2016.

Bales, Kevin. *Disposable People: New Slavery in the Global Economy*. University of California Press, 1999.

Beydoun, Khaled A. "For China, Islam Is a 'Mental Illness' That Needs to Be 'Cured'." *Al Jazeera*, November 28, 2018. <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/11/28/for-china-islam-is-a-mental-illness-that-needs-to-be-cured>.

Bhattacharya, Abanti. "Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism." *Strategic Analysis* 27, no. 3 (July-September 2003). Accessed December 2024. http://www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_abhattacharya_0903.pdf.

Bilgin, Hasan. *Stratejik Açından Çin*. Ankara: USAK Yayınları, 2010.

Birleşmiş Milletler. *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, 1966.

Birleşmiş Milletler. *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, 1948.

Birleşmiş Milletler. *İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri*, 2011.

Birleşmiş Milletler. *Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, 1966.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği. OHCHR Assessment of Human Rights Concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China. 31 Ağustos 2022. Erişim tarihi Ocak 2025. <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-assessment-human-rights-concerns-xinjiang-uyghur-autonomous-region>

Bozkurt, Gülnihal. "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 38, no. 1 (1981): 65.

Canadian Parliament. Bill S-211: Fighting Against Forced Labour and *Modern Slavery Act*, 2022. Accessed December 2024. <https://www.parl.ca/legisinfo/en/bill/44-1/s-211>.

Cebri veya Mecburi Çalıştırma Hakkında Sözleşme, RG. 23.06.1998, S.23381.

Central Tibetan Administration. "China's Order Number 19 Escalates Its Continuous Religious Repression in Tibet." Accessed January 3, 2025. <https://tibet.net/chinas-order-number-19-escalates-its-continuous-religious-repression-in-tibet/>.

C.N. ve V. v. Fransa, No: 67724/09, October 11, 2012, para. 77.

Crane, Andrew. "Modern Slavery as a Management Practice: Exploring the Conditions and Capabilities for Human Exploitation." *Academy of Management Review* 38, no. 1 (2013): 50.

Çay, Abdulhâluk. "Doğu Türkistan Türk Cumhuriyeti." In *Tarihte Türk Devletleri-II*, 98. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1987.

Decode39. "Chinese Tomato from Xinjiang Arrives, Italian Farmers Protest." Accessed December 2024. <https://decode39.com/9090/chinese-tomato-from-xinjiang-arrives-italian-farmers-protest/>.

Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği (ETHR). *5 Temmuz Urumçi Katliamı Raporu: Katliamdan Soykırım Giden Yol*. Temmuz 2021.

Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği (ETHR). *Doğu Türkistan'da Dini Baskı: İslamofobi ve İslam'ın Çinileştirilmesi*. 2024. Erişim tarihi: Ocak 2025. <https://ethrw.org/raporlar/dogu-turkistanda-dini-baski-raporu/>.

4857 Sayılı İş Kanunu. "Madde 5: Eşit Davranma İlkesi." Resmî Gazete, 22 Mayıs 2003.

Duymaz, Erkan. "Modern Kölelik: Avrupa Konseyi Hukukunda Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasakları Üzerine Bir İnceleme." *Legal Hukuk Dergisi* no. 123 (2013): 67-104.

Dwyer, Arienne M. "The Xinjiang Conflict: Uyghur Identity, Language Policy, and Political Discourse." 2005. Accessed December 2024. <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/handle/10125/3504>.

ECNS. "Chinese Tomato from Xinjiang Arrives, Italian Farmers Protest." April 1, 2024. <https://www.ecns.cn/m/business/2024-04-01/detail-ihczemzi6542489.shtml>.

Emet, Erkin. "Doğu Türkistan'da Çift Dilli Eğitim." Bildiri, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, 10-15 Eylül 2007.

Euronews. "190 Örgütten Ünlü Markalara: Uygurların Zorla Çalıştırıldığı Fabrikalarla İş Birliğine Son Verin." Erişim tarihi: Ocak 2025. <https://tr.euronews.com/2020/07/24/190-orgutten-unlu-markalara-uygurlar-n-zorla-cal-st-r-ld-g-fabrikalarla-is-birligine-son-v>.

European Commission. *Proposal for a Regulation on Forced Labour-Free Products*, 2022. Accessed December 2024. <https://ec.europa.eu>.

European Council. *Products Made with Forced Labour: Council Adopts Ban*. November 19, 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/19/products-made-with-forced-labour-council-adopts-ban/>.

Gay J. McDougall. "Contemporary Forms Of Slavery: Systematic Rape, Sexual Slavery And Slaverylike Practices During Armed Conflict." Final Report. United Nations, June 22, 1998. <https://digitallibrary.un.org/record/257682#record-files-collapse-header>.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Devlet, Birey Özgürlük*. 3rd ed. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2015.

Güler, Mehmet Atilla. "Modern Kölelik ve Modern Köleliğin Görünümleri." *İş ve Hayat Dergisi* 1, no. 2 (2015): 24.

Hayit, Baymirza. *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*. Seri 7, no. 161. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Hobsbawm, Eric J. *The Age of Revolution: 1789-1848*. Vintage Books, 1996.

Human Rights Watch. "Break Their Lineage, Break Their Roots: China's Crimes Against Humanity Targeting Uyghurs and Other

Turkic Muslims". April 19, 2021. Accessed January 2025. <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting>.

Human Rights Watch. "Çin: BM, Kitleselel Keyfi Gözaltılar Nedeniyle Harekete Geçmeli." *Human Rights Watch*, 9 Eylül 2018. <https://www.hrw.org/tr/news/2018/09/09/322198>.

Human Rights Watch. "EU Adopts New Regulation to Curtail Forced Labor," November 19, 2024. Accessed December 2024. <https://www.hrw.org/news/2024/11/19/eu-adopts-new-regulation-curtail-forced-labor>.

Human Rights Watch (HRW). *World Report 2013: Events of 2012*. New York: Human Rights Watch, 2013. Accessed December 2024. https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2013_web.pdf

Inter-American Court of Human Rights. *Case of Aloeboetoe et al. v. Suriname*, September 10, 1993, para. 57.

Inter-American Court of Human Rights. *Case of the Hacienda Brasil Verde Workers v. Brazil*, October 20, 2016, para. 249.

Inter-American Court of Human Rights. *Case of the "Las Dos Erres" Massacre v. Guatemala*, November 24, 2009, para. 140.

Inter-American Court of Human Rights. *Advisory Opinion OC-18/03*, September 17, 2003, Requested by the United Mexican States, para. 72.

International Labour Organization. *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*. Geneva: ILO, 2022.

International Labour Organization. *Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme*, 1958 (No. 111).

International Labour Organization. *Child Labour*. 2024. Accessed December 2024. <https://www.ilo.org/projects-and-partnerships/projects/child-labour>.

International Labour Organization. *Country Profiles*. 2024. https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=1000:11200:0::NO:11200:P11200_COUNTRY_ID:102893.

International Labour Organization. *Guidelines Concerning the Measurement of Forced Labour*. 20th International Conference of Labour Statisticians, Geneva, October 2018, 5.

International Labour Organization. *The Cost of Coercion*. International Labour Conference, 98th Session 2009, Report I(B). Geneva: ILO, 2009, 5-6 (para. 24). Accessed December 2024. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_106268.pdf.

International Labour Organization. *Zorla Çalıştırma Sözleşmesi*, 1930 (No. 29).

International Labour Organization. *Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi*, 1957 (No. 105).

Israeli, Raphael. "China's Uyghur Problem." *Israel Journal of Foreign Affairs* 4, no. 1 (2010): 89-101. <https://doi.org/10.1080/23739770.2010.11446403>.

İzbasar, Nureddin. *Doğu Türkistan Raporu: Geçmişten Bugüne Dinî ve Etnik Baskılar*. Araştırma 119. İstanbul: İNSAMER, Temmuz 2020.

Japan Times. "China's Religious Activity Law and Repression." Accessed November 13, 2023. <https://www.japantimes.co.jp/commentary/2023/11/13/world/china-religious-activity-law-repression/>

Kantorowicz, Ernst H. *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*. Princeton University Press, 2016.

Karan, Ulaş. "Kölelik, Kulluk, Zorla Çalıştırma ve Zorunlu Çalışma Yasağı: Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Karşılaştırmalı Analiz." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 67, no. 2 (2018): 418. Accessed September 8, 2022. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/621190>.

Karev, Ella. "Ancient Egyptian Slavery." In *The Palgrave Handbook of Global Slavery Throughout History*, edited by Damian Alan Pargas and Felicia Roşu, 41–66. Palgrave Macmillan, 2023.

Mantouvalou, Virginia. "Labour Rights in the European Convention on Human Rights: An Intellectual Justification for an Integrated Approach to Interpretation." *Human Rights Law Review* 13, no. 3 (2013): 532, 537.

Maizland, Lindsay. "China's Repression of Uighurs in Xinjiang." *Council on Foreign Relations*, June 30, 2020. <https://www.cfr.org/article/chinas-repression-uyghurs-xinjiang>.

McDougall, Gay J. *Contemporary Forms of Slavery: Systematic Rape, Sexual Slavery and Slaverylike Practices During Armed Conflict*. United Nations, June 22, 1998. Accessed September 8, 2022. <https://digitallibrary.un.org/record/257682#record-files-collapse-header>.

Newlines Institute for Strategy and Policy and Raoul Wallenberg Centre for Human Rights. *The Uyghur Genocide: An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention*. Washington, DC: Newlines Institute for Strategy and Policy, March 2021.

Oğuzhan, Hidayet. *Doğu Türkistan: Esaret ve Zulmün Gerçek Yüzü*. İstanbul: Rumuz Yayınları, Mart 2018.

Pargas, Damian Alan, and Felicia Roşu, eds. *The Palgrave Handbook of Global Slavery Throughout History*. Palgrave Macmillan, 2023.

Patterson, Orlando. *Slavery and Social Death: A Comparative Study*. Harvard University Press, 1982.

———. "Freedom in the Making of Western Culture." In *The Cultural Matrix: Understanding Black Youth*, edited by Orlando Patterson and Ethan Fosse. Harvard University Press, 2015.

Poggi, Gianfranco. *Modern Devletin Gelişimi*. Translated by Şule Kut and Binnaz Toprak. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

Radio Free Asia. "Uyghur Prison Labor Persists Despite China's Claims of Reform." *Radio Free Asia*, October 13, 2023. <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/prison-labor-10132023170439.html>.

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. "Human Rights," 2024. Accessed December 2024. https://www.mfa.gov.tr/humanrights_.en.mfa.

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. "İnsan Hakları," 2024. Accessed December 2024. https://mfa.gov.tr/insan-haklari_.tr.mfa.

Reuters. "Banned Chinese Cotton Found in 19 US Retailers' Merchandise, Study Shows." May 7, 2024. <https://www.reuters.com/markets/commodities/banned-chinese-cotton-found-19-us-retailers-merchandise-study-shows-2024-05-07/>.

Reuters. "US Bans Imports from More Companies Over Uyghur Forced Labor." January 14, 2025. Accessed January 14, 2025. <https://www.reuters.com/world/us/us-bans-imports-more-companies-over-uyghur-forced-labor-2025-01-14/>.

Roberts, Margaret. *Censored: Distraction and Diversion Inside China's Great Firewall*. Princeton University Press, 2018.

RTV Online. "Vietnam Overtakes China as Largest Exporter of Goods Made with Uyghur Forced Labor." Accessed December 2024. https://www.rtvonline.com/english/international/13553#google_vignette.

Salutin, Gideon. "Arendt's Algorithm: Al's Disenfranchising Effect On Refugees As Examined Through China's Uighur Population." *The McGill Journal of Refugee and Migration Studies*, no. 1 (2020): 1–22.

Saray, Mehmet. *Doğu Türkistan Türkleri Tarihi*. İstanbul: Aygan Yayıncılık, 2015.

Sayın, Yusuf, ve Gülay Koçak. "Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar." *Journal of Ottoman Civilization Studies* 3, no. 4 (2017): 10–27.

Sheffield Hallam University's Helena Kennedy Centre for International Justice. *Forced Labor in the Uyghur Region: The Evidence Issue Brief 1*. April 2023.

87. Siliadin v. Fransa, No: 73316/01, July 26, 2005.

Slavery Convention, Article 1. Accessed April 4, 2022. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/slavery-convention>.

The Globe and Mail. "Ottawa, China Seafood, Uyghur Labour." Accessed December 2024. <https://www.theglobeandmail.com/canada/article-ottawa-china-seafood-uyghur-labour/>.

The Guardian. "Substantial Volume of Clothing Tied to Uyghur Forced Labour Entering EU, Says Study." December 6, 2023. <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/06/substantial-volume-of-clothing-tied-to-uyghur-forced-labour-entering-eu-says-study-china>.

The Print. "China Pays Taiwanese Influencers to Create Positive Content on Xinjiang to Diminish Negative Narratives." Accessed December 2024. <https://theprint.in/world/china-pays-taiwanese-influencers-to-create-positive-content-on-xinjiang-to-diminish-negative-narratives/2254953/>.

The Publicity Department of the CPC Central Committee and the Ministry of Education. "Issuance of the Implementation Plan for the Reform and Innovation of Ideological and Political Theory Courses in Schools in the New Era." December 22, 2020. http://www.moe.gov.cn/srcsite/A26/jcj_kcjcgh/202012/t20201231_508361.html.

Toops, Stanley. "Demographics and Development in Xinjiang after 1949." *East-West Center Working Papers*, no. 1 (2004). Accessed December 12, 2024. <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/EWCWwp001.pdf>.

Türk Ceza Kanunu (TCK). «Madde 117: İş ve Çalışma Hürriyetinin İhlali.» Resmî Gazete, October 12, 2004.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. "Madde 18: Zorla Çalıştırma ve Angarya Yasağı."

Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Genel Müdürlüğü. *Çalışma Hayatına İlişkin Ulusal Rehber İlkeler*. Accessed December 2024. https://www.csgeb.gov.tr/media/92449/calisma-hayatina-iliskin-ulusal-rehber_ilkeler.pdf.

Türkiye Cumhuriyeti Çalışma Genel Müdürlüğü. "Mevsimlik Tarım İşçileri ve Ailelerinin Yaşam Koşullarını İyileştirmeye Yönelik Faaliyetlerin 2021 Yılı Planlama Çalışmalarına Başlandı." March 25, 2021. <https://www.csgeb.gov.tr/cgm/haberler/mevsimlik-tarim-iscileri-ve-ailelerinin-yasam-kosullarini-iyilestirmeye-yonelik-faaliyetlerin-2021-yili-planlama-calismalarina-baslandi/>.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü. *Çalışma İzni Değerlendirme Kriterleri*. Accessed December 2024. <https://www.csgeb.gov.tr/uiqm/calisma-izni/calisma-izni-degerlendirme-kriterleri/>.

UK Government. *Modern Slavery Act 2015*. Accessed December 2024. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents>.

Uluslararası Af Örgütü. "Dünya İnsan Haklarının Durumu." Amnesty International, February 22, 2018.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı*. Accessed December 2024. <https://www.ilo.org/projects-and-partnerships/projects/child-labour>.

Uluyol, Yalkun, ve diğerleri. Tailoring Responsibility: Tracing Apparel Supply Chains from the Uyghur Region to Europe. Sheffield Hallam Üniversitesi Helena Kennedy Uluslararası Adalet Merkezi, Aralık 2023, güncellenmiş Şubat 2024. Erişim tarihi: Ocak 2025. <https://www.shu.ac.uk/helena-kennedy-centre-international-justice/research-and-projects/all-projects/eu-apparel>.

United Nations Development Programme (UNDP). *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights and The Corporate Responsibility to Respect Human Rights: An Interpretive Guide*. June 23, 2023. Accessed December 2024. <https://www.undp.org/turkiye/publications/united-nations-guiding-principles-business-and-human-rights-and-corporate-responsibility-respect-human-rights-interpretive-guide>.

United Nations International Law Commission. *Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries 1996*. (2005), 261. Accessed December, 2024. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf.

United Nations. *Report of the International Law Commission Seventy-first Session (29 April-7 June and 8 July-9 August 2019)*. New York: United Nations, 2019. Accessed December, 2024. https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_74_10.pdf.

U.S. Congress. *Uyghur Forced Labor Prevention Act*, Public Law No. 117-78, 2021. Accessed December 2024. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/1155/text>.

Van Dijk, P., G.J.H. Van Hoof, Arjen Van Rijn, and Leo Zwaak. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Antwerpen: Intersentia, 2006, 444.

VOA News. "Vietnam Overtakes China as Largest Exporter of Goods Made with Uyghur Forced Labor." November 2024. <https://www.voanews.com/a/vietnam-overtakes-china-as-largest-exporter-of-goods-made-with-uyghur-forced-labor/7466067.html>.

Walk Free Foundation. *The Global Slavery Index 2018*. The Minderoo Foundation Pty Ltd., 2018. Accessed December 4, 2024.

Wang, Maya. "More Evidence of China's Horrific Abuses in Xinjiang." *Human Rights Watch*, February 20, 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/02/20/more-evidence-chinas-horrific-abuses-xinjiang>.

Weissbrodt, David, and Anti-Slavery International. *Abolishing Slavery and Its Contemporary Forms*. New York and Geneva: United Nations, 2002. Accessed December 8, 2024. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/slaveryen.pdf>.

Wen, Philip, and Olzhas Auyezov. "Tracking China's Muslim Gulag." *Reuters*, November 29, 2018. <https://www.reuters.com/investigates/special-report/muslims-camps-china/>.

Wong, Chun. "China's Hard Edge: The Leader of Beijing's Muslim Crackdown Gains Influence." *The Wall Street Journal*, April 7, 2019. <https://www.wsj.com/articles/chinas-hard-edge-the-leader-of-beijings-muslim-crackdown-gains-influence-11554515025>.

World Uyghur Congress (WUC). *2016 Human Rights Situation*. Munich: WUC Publication Office, 2016.

World Uyghur Congress (WUC). *Internment Camps*. Munich: WUC Publication Office, 2020.

World Uyghur Congress (WUC). *2016 Report*. Munich: WUC Publication Office, 2016.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). "Çalışma İzni ve Düzenlemeleri." Resmî Gazete, April 11, 2013.

Yun Gao, and Javier Varela. *Hard to See, Harder to Count: Handbook on Forced Labour Surveys*. 2024, 169.

Zenz, Adrian. "The Conceptual Evolution of Poverty Alleviation through Labor Transfer in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region." *Central Asian Survey*, 2023. <https://doi.org/10.1080/02634937.2023.2227225>.

Zenz, Adrian. "Forced Labor in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region: Assessing the Continuation of Coercive Labor Transfers in 2023 and Early 2024." *China Brief* 24, no. 5 (March 1, 2024): 21.

Zenz, Adrian. "Xinjiang's Re-education and Securitization Campaign: Evidence from Domestic Security Budgets." *The Jamestown Foundation*, November 5, 2018. <https://jamestown.org/program/xinjiangs-re-education-and-securitization-campaign-evidence-from-domestic-security-budgets/>.

Doğu Türkistan İnsan Hakları İzleme Derneği olarak, Doğu Türkistan'da Çin devleti tarafından uygulanan insan hakları ihlallerini izlemek, analiz etmek ve raporlamak suretiyle zulmü görünür kılmayı amaçlıyoruz. Soykırıma varan baskılara karşı mücadele ederek Doğu Türkistan halkının temel hak ve özgürlüklerini savunuyoruz. Bu doğrultuda, hukuksuz uygulamalara maruz kalan Doğu Türkistanlıların sesini duyurmak, farkındalık oluşturmak ve ulusal ve uluslararası kamuoyunu harekete geçirmek için çalışıyoruz. Çin'in sansür ve baskı politikalarına rağmen, bölgedeki güncel durumu insanlara ulaştırmayı ve insan hakları ihlallerine karşı sivil mücadeleye katkı sunmayı misyon ediniyoruz.

/ethrw

/ethrworg

/ethrworg

info@ethrw.org

(0212) 524 69 99

Karagömrük Mah.
Sarmaşık Sokak. No: 43/1.
Fatih / İstanbul